Понад наші сили.

Драматичні картини Бернштерна Бернзона.

Бернштерн Бернзон, обік Генрика Ібзена найвидатнїйший представник скандинавського письменства, звісний цивілїзованому сьвітови зі своїх драм і новель, із яких дещо було перекладене й на нашу мову. Одним із його останнїх творів, а при тім таким, де його творчий талант досяг найвисшого ступня розмаху і могутности, була драма „Понад наші сили“, видана тому три роки назад. Се властиво величня драматична поема в двох частях; реалїзм у мальованю деталїв вяжеть ся тут з глубоким символїзмом цїлого замислу і з високо-патетичною мовою, далекою від плоскої буденности і заразом він шумної фразеольоґії. Темою драми є сучасні змаганя людської душі — знайти розвязку тих болючих загадок, що мучать її дошкульнїйше, нїж коли небудь. Сї загадки, по думцї Бернзона, двоякого рода — релїґійні і социяльні. І ось він у першій части драми малює духову боротьбу глубоко релїґійного чоловіка, пастора Занґа, що концентрує всї сили своєї душі, щоб осягнути від Бога чудо, як найвисше увінчанє свого релїґійного чутя, та в тім напруженю, що виходить понад його силу, гине. В другій части драми виступають Занґові дїти — Ілаш і Рахеля. І вони обдаровані непогамованою сильною волею та ентузиязмом батька, але їх дїяльність розвиваєть ся на полї социяльної боротьби. Рахеля бажає влекшувати социяльне горе дїлами милосердя і засновує шпиталь, але Ілашева душа рветь ся до боротьби. Він належить до орґанїзаторів великого робітницького страйку, а не можучи зігнути гордих капіталїстів, доводить супротивні сили до

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-15 19:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

крайнього напруженя і до конфлікту, в якому гине й сам, бо й тут виборенє побіди виходить понад його сили.

Як загалом у всій своїй літературній діяльности, так особливо в отсій драмі Бєрнштерн Бєрнзон являєть ся, так сказати, антіподом Ібзена — не тенденциєю, а самою своєю вдачею — здоровою, радісною, схильною до громадської діяльности. Оба ті писателї тенденцийні, оба не малюють житя такого, яке воно дійсно, але добирають факти і фіґури, щоб їх змальованєм повчити людей, ілюструвати певні психічні і громадські рухи сучасної суспільности. Та коли Ібзена цікавлять майже виключно проблєми індівідуального або семейного житя: любов, приязнь, чесність, обовязок супроти себе самого і т. и., то Бєрнзон ілюструє більше появи громадського житя, любить малювати маси людей, юрбу в її типових представниках. В нашу пору розпаношеного, до хоробливости виплеканого індівідуалїзму має Ібзен більший розголос і більший вплив, та ми не сумнїваємо ся, що недалекий той час, коли зоря того софіста індівідуалїзму поблїдне, а тим яркійше розгорить ся зоря його великого антаґоніста.

Подаємо тут із Бєрнштернового твору три драматичні картини — три акти другої части, величнїй малюнок робітницького страйку і робітницької боротьби з визиском. Годї здумати собі тему більш навчаючу для історика лїтератури, як порівнанє сего малюнка з тою кольосальною панорамою робітницької нужди і боротьби, яку списав Золя у своїм майстернім творі „Germinal“, який певно мав деякий вплив і на Бєрнштернову концепцию. Та про те між написанєм обох сих творів лежить цїле десятилїтє — і яка-ж ріжниця в трактованю предмету! Брутальний Золївський натуралїзм як-же тут виклярований, видестильований, удуховнений майже до тої міри, що з дійсности лишають ся тілько контури, зверхня шкаралуща, а все нутро наповнене наскрізь ідеальним змістом; люди, вихоплені з живої буденности, говорять мов візіонери, мовою пророків або Іова, перекладеною на берґенський диялєкт. Загалом треба сказати, що нова символїстична драма порушаєть ся по тій вузкій межі, де правда граничить з абсурдом; тілько великі, перворядні таланти і віртуози форми можуть ходити по тій линовцї, тай їм, як ось Ібзенови, чим раз частїйше трапляєть ся вступити одною ногою на поле абсурда. Для імітаторів се найнебезпечнїйші взірцї, бо найменше пересоленє псує тут іллюзию далеко гірше, ніж при всякім иньшім стилю.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Бєрштернова драма, хоч писана очивидно без огляду на сцену, має високі сценічні прикмети. Не знаємо, чи була вона виставлювана денебудь і чи виставлена зробила би ефект відповідний до її вартости. Зазначимо лише, що в останніх днях рознесла ся вість, що її виставу приготовлювано в Відні, але австрийська театральна цензура не пустила її на сцену. Розумієть ся, від тої цензури, що заборонила Гауптманових „Ткачів“ і Толстого „Власть тьми“, годі було й ждати чогось иньшого. — *Ів. Фр.*

I. У пеклї.

Глибокий яр, що закручуєть ся на право. Геть далеко блискотить море. По обох боках яра малі хати в великім неладї. Деякі — се тілько корабельні каюти, а иньші — заднї части кораблїв. Видно двоповерхі доми, де сходи з першого поверха на другий примощені з надвору. Иньші доми прибудовані до скелї так, що другий поверх лежить при иньшій дорозї і має на неї свій власний вихід. По серединї вільна площа з дуже старим водограєм. Навколо площі доми. З краю на право занедбана хата з повибиваними шибами, двері лежать в половинї на землї. Вивіска з написом „До пекла“ висить на скривленім дручку, майже зірвана. З гори гуде майже безупинно глухий гуркіт від зелїзного моста, що веде понад яром. В ряди-годи лунає також різкий свист льокомотиви, а потім тяжкий гук поїзду, що їде по мостї. Потім знов глухий, невиразний туркіт возів і стук кіньських копит. Ще поки занавіса піднїметь ся, чути хорову похоронну пісню. Занавіса підносить ся і видно, як з одної бідненької хати по лївій руцї виносять труну якоїсь дорослої людини. Безпосередно потім несуть меншу дитячу труну, а по нїй другу ще меншу. Площа заповняєть ся робітниками, жінками та дїтьми. Всї чоловіки познимали капелюхи, богато з присутних, чоловіків і жінок, плачуть. Кількоро дїтей хлипає голосно. Похід порядкуєть ся, на передї пастор Фальк; він у фелонї і веде за руку старця, тому йде поволи. Всї присутні тиснуть ся за ним. Видно, як похід ген у глибинї при скрутї яру обходить на право в гору. Довго ще чути спів, що доходить усе більше з гори. Ще поки спів гомонить, вилазить старший, наляканий чоловік із занедбаної хати. На ньому довгий, широкий сурдут; він поводить ся, як би не знав, куди обернути ся. Глядить на обшарпану хату і сїдає вкінцї на сходах, що, як згадано вже, стоять окремо на торговій площи. В горі на дорозї, куди пішов похоронний похід, видно чоловіка; його одежа дуже зношена, витерта і цундрава. На його великій голові маленька шапчина. На правій нозї у нього зовсїм порядний черевик, але на лївій пантофель, якого підошва привязана мотузкою. Його лице червоне як

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

грань, волосє коротке і темне, руки червоні, аж синї. Ось він іде випростуваний, похитуючи ся на боки, спостерігає чоловіка на сходах, стає, потім підходить помалу. Чоловік на сходах увидів його, але відвертаєть ся швидко. Він називаєть ся Андерс Коль, але зовуть його всї загально:

Полева миш (муркоче). А Господи, сей знов вийшов!

Отто Герре. Смирна полева мишко! Перед своєю збуреною мишачою дірою. Затоплена в глубоких думках.

Полева миш (як висше). Сей уже вихилив нинї дещо, слїдно по нім.

Отто Герре. Вікна поторощені! Вивіска звисає мелянхолїйно як та горівка, що звільна цяпотить у низ. Сходи вхопив оркан і викинув на океан твоєї долї. А ти вчепив ся як мога останків сего свого житейського човника. (Полева миш регочеть ся з тиха). А двері! Ті двері, що не одного впускали жебраком, а випускали королем! Чи не висять вони от як пяниця, що його волочуть по дорозї? Так виглядає місце, яке постигла розгнївана рука чесноти.

Полева миш. Так, то навіть в домі поправи чути про новости?

Отто Герре. З твоїх меблїв зробили яєшню! Твої склянки і фляшки перекинули ся в скочних танцюр, що під звук своїх власних тонів підскакували в гору.

Полева миш. Май ся на осторозї з своїм пантофлем, тут лежать іще черепки.

Отто Герре. А твої бочки повні горівки —

Полева миш (зітхаючи). Ой так, — ой Боже, — а-я!

Отто Герре. Викотили їх; поробили з них каскади! На попівський приказ.

Полева миш. Він стояв тут, де ти стоїш тепер, і командував.

Отто Герре. Чиж нема тут нїякої власти? Хиба-ж тут у пеклї само беззаконє? І ти не заскаржив?

Полева миш. Тепер підчас страйку всї вони як навіжені! Як би я був скаржив, були-б мене рознесли на шматки. І вже було не далеко до того, вже кинули мене були на землю. Але в тім надійшов Братт!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Отто Герре. І все се за те, що Марен, та лепська, прегарна Марен ошаліла?

Полева миш (піднявши ся до половини). Щож я тому винен?

Отто Герре. Марен, що вбила своїх двоє дітий! Чиж я не бачив їх, як скакали ось тут, босі, кучерявенькі? Ох, житє, житє!

Полева миш. А потім сама собі зробила смерть... Так, сама собі!

Отто Герре. Еге, сама собі! Вперед дітям, потім сама собі. Медея, велика Медея сказала:

ἄλλως ἄρ' ὑμᾶς, ὦ τέκν' ἐξεθρέψάμην,
ἄλλως δ' ἐμόχθουν καὶ κατεξάνθην πόνοις,
στερρὰς ἐυεγκοῦσ' ἐν τόκοις ἀλγηδίνας.

Полева миш (як уперед). Щож я тому винен?

Отте Герре. Полева мишко, що заподіяла стілько лиха! Скажи правду перед отвертим гробом: адже-ж так! А тим паче перед трьома отвертими гробами? Вона-ж купувала в тебе горівку! Вона впила ся, щоб набрати відваги до свого страшного вчинка.

Полева миш. Чиж міг я збагнути, що вона хотіла приспособити ся до того? — — Я чистий і невинний, як дитяча сорочка.

Отто Герре. Не плач, полева мишко! Се не до лиця твойому станови, анї занятю. Упевняю тебе, коли-б я міг сказати, як менї на серцї: коли-б я був тут, було би се не стало ся! Ну, а люди — хиба-ж вони не спамятали ся, коли побачили, як плила горівка? Як дійсно плила?

Полева миш. Булькотіла як чистий потік, синку! Бігме, що так!

Отто Герре. Та не вже-ж вони не падали ниць? Не хлептали її? Не черпали пригорщами? Не кинули ся з черпаками і ополонниками?

Полева миш. Лляла ся пасторови аж по кістки. А він усе: „Ось так їй треба!“

Отто Герре. Братт — то сила. Але-ж усе має свої межі! Диво дивне! Достоту як землетрясенє! Чи — чиж Братт тут у долинї тепер зробив ся Богом?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Полева миш. Ох, Пан Біг не мав тут у пеклї нїколи такої сили, яку має пастор.

Отто Герре. Він не пішов з похороном? Я-ж був би привитав ся з ним. Ми сидїли разом на шкільній лаві.

Полева миш. Нї, він сидить у бюрі.

Отто Герре. У бюрі —? Він уже не пастором?

Полева миш. Нї, він у страйковій конторі. Він підняв цїлий страйк і приймає гроші.

Ельза (з прозвищем Бурка, смаглява, з пишними румянцями наближаєть ся).

Полева миш. А, ось наша Бурка!

Отто Герре. Добрийдень тобі, тепла каво! Від тебе йде запах, що надить мої змисли. Чого шукаєш?

Ельза (берґенським говором). Що се тебе обходить? — — То ти знов вийшов?

Отто Герре. Я стрітив ся з похороном, але не видів твоїх кучерів. Цїле пекло йшло, лиш тебе, його ґенія, не було... Може перешкодили тобі раннї орудки? Га?

Ельза. Щезни, ґелевачу! — Чому-ж ти не пішов за тїлом Марени та її дїтей? Вона була така добра для тебе. Для мене не бувала такою.

Отто Герре. Марен була добра, так! Чому я не віддав їй останньої прислуги? Скажу тобі се — скажу цїлком отверто. Коли-б я був пішов, був би балакав! Я був би там горі на кладовищі всїм, що йшли, здмухнув із неба сонце, місяць і звізди. Я був би сказав: не вона, ось та, що тут лежить, запопадлива, чесна Марен, не вона вбила своїх дїтей. Не вона наложила грішним дїлом руку на себе. Нї, ті там у горі вбили її. Людоїди великого міста пожерли її, її й її дїтей! Страйк засів їй у голові, через страйк вона збожеволїла, її нервова душа мала сумлїнє, якого не мали її вбійцї. Серед тих обставин вона не мала відваги встояти ся при житю, не мала відваги заморити і допустити до упідленя своїх двоє дївчат. Їй бачилось, що житє, то хижий зьвір, вона хотїла ратувати їх, доки ще — — —

Ельза (зворушена). Їй Богу, аж серце краєть ся, коли слухати тебе. Ти се так висловлюєш, що — — —

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Отто Герре. Лепська з тебе женщина, Ельзо. Твоє серце не зіпсоване.

Ельза. Конець усего буде ще такий, що вони пожруть нас усіх на купі.

Грубий мужеський голос (з гори, з лівого боку). Коли ми не пожремо їх!

Отто Герре. Се що там за дух у яскині? Осторога від ненародженого! Погроза від хат до замків.

Ельза (тихо до полевої миши). Я властиво прийшла остерегти тебе, Андерсе.

Полева миш (тихцем). Господи, твоя сила! Чи справді аж так зле? Чи-ж не можуть дати мені спокою?

Ельза (як перше). Я здибала поліцияна тут у горі і він питав мене, чи се правда, що у тебе є велика фляшка горівки в кишені.

Полева миш. Ні, ні, се не правда! (Хапаєть ся за кишеню).

Ельза (так само). І що ти продаєш її тайком по скритках і закутках!

Полева миш (піднімаєть ся стрівожений). Ну, от тобі й на! Хотять зруйнувати мене!

Отто Герре (перед ним, хоче його обернути). Правда се? Маєш — маєш дійсно?

Полева миш (відпихає його). Ні, пусти мене, відступи ся! Чуєш! Гі! У мене такі скоботи. Гі-гі!

Отто Герре. Там по заду є щось! Коли ворухнеш ся, то воно віддуваєть ся. — Ельзо!

Полева миш. То не правда!

Ельза. Ану, я потримаю його!

Полева миш. Не руш мене! Закричу.

Ельза. То прийде поліция і забере твою фляшку і тебе з нею.

Жіночий голос (з гори, з правого боку). Що ви там долі робите полевій миши? Чого вона так пищить?

Полева миш. Ой ні! Ні! Ні! — —

Отто Герре (витягає велику фляшку з кишені Полевої миши).

Полева миш. Се замовлене! — Чуєш, се замовлене! Се вже не моє!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Отто Герре (вихиливши довгий лик). Твоє, чи не твоє — добре, що є.

Ельза. Бодай тебе! Дай же й мені трохи.

Отто Герре (ликнувши знов). Ліпшого труночку не було в твоїм шиночку!

Ельза. Давай же! Мені сю фляшку!

Отто Герре. На, прагнуща душенько — закропи собі горленько!

Полева миш. Але-ж се найнікчемнійша крадіж!

Ельза. Ще ніколи в житю не пила я ліпшого напою!

Отто Герре. А-я! Ті там у горі! Ті знають, ті знають, чому хотять заборонити нам сей божий дар.

Полева миш. Ви випиваєте мені цілий заробіток кількох днів!

Отто Герре. То пий з нами, хробаче!

Ельза (тихцем). Чи знаєш, над чим я сими часами так часто думала? (Підсуваєть ся близше). Чому-б нам одної бурливої ночи не підпалити ціле місто?

Отто Герре. Ба! То вся ота голота втекла би на поле. Ні! (Таємничо). Тут під містом скрізь повиковувані старі штольні! З того часу, як відвернули ріку, що плила отсюди. Тут, де ми тепер стоїмо. Ми живемо в старім кориті ріки. Ціле Пекло, се ніщо більше, як колишнє річне корито. Ті старі штольні, що починають ся за хатами і розгалужують ся на два боки, їх преці можна віднайти! Наповнимо їх порохом, динамітом і иньшими вибуховими материялами! А потім електричний провід у середину! Га, га, га! Скілько бруду та смроду викине земна утроба!

Ельза. Гей га! До сто чортів! (Вриває полевій миши фляшку і потягає з неї що духу).

Полева миш. Але тоді ми також вилетимо в повітрє?

Ельза (подає фляшку Оттонови). І ми також вилетимо в повітрє!?

Отто Герре (пє, оглядає її від ніг до голови і подає фляшку Полевій миши). Якої красшої долі ще треба? — — — Коли я часом уявляв собі блаженний конець Оттона Берґа Герре, то все представляв я собі його ось як. Спільно з тисячами крізь поранкову рожеву браму

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

до безсмертя. На мою команду, як невольники на приказ свого ориєнтального пана, вони „совлекоша ветхаго Адама“ і далї в сьвяточний похід! По житю з великими здібностями, але повнім тягарів та недостач, повнім пониженя і непризнаня, осягнути вкінцї своє призначенє! В хвилї смерти! Таке вступленє на трон! Бачити своє імя над собою в золотї сонця, славне на весь сьвіт! Сидїти самому на sedia curulis, збудованій із черепів мілїонерів. Га, га, га! Ноги оперти на їх грошевих мішках! А довкола проклятя і подив людськости, як грім орхестри. Мов цїле море величаня — га, га, га!

Жіночий голос (з переду, з гори на право). Ось вони вертають.

Полева миш (трівожно). Хто вертає?

Ельза (рівночасно). Хто?

Отто Герре (рівночасно). Хто вертає?

Жіночий голос. Похорон! Е, він іще геть у горі.

Ельза. О, то ще не швидко буде тут.

Полева миш (тихо). Але ті підземні хідники, — так, про них говорив уже не один. Але вони мабуть зовсїм недоступні?

Отто Герре. Еге, ось воно й є! Ось воно й є!

Полева миш. В одних повно води, а в иньших повно чого иньшого.

Ельза. Так, і я се чула.

Отто Герре. Еге, таке то се невольниче племя! Мала перешкода, трохи води, кілька зерен піску! Сего досить, щоб його мести втяти крила, його бажанє волї й повітря загнати в мишачу нору!

Жіночий голос. І пастор іде.

Отто Герре. Пастор! Пастор Братт?

Голос. Нї, иньший, справдїшнїй пастор.

Полева миш. Фальк.

Отто Герре. А, той! Се чистий гумбуґ! Се я йому в кождій хвилї скажу в очи. Я-ж його знаю ще з моїх студентських часів!

Ельза. Ну, то я піду собі.

Отто Герре (тихо). Я прийду зараз.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Полева миш. Хочеш се сказати пасторови?

Отто Герре. Що?

Полева миш. Те, що ти сказав перед хвилею... Як то ти назвав його?

Отто Герре. Гумбуґ! Що, се маю сказати йому?

Полева миш. Ти хочеш, хочеш йому дійсно сказати се? В такім разї дістанеш від мене корону. Бігме, дістанеш!

Отто Герре. Задаток! Дай менї задаток!

Полева миш. Н—нї!

Отто Герре. Задаток!

Полева миш. А як потім не скажеш?

Отто Герре. Я зараз іду просто до него і скажу йому. Слово чести! Дай задаток!

Полева миш. Маєш пів корони, на! (Похорон починає сходити. Чути, як через міст їде поїзд).

Фальк (у цивільній одежі приходить останнїй і трохи згодом по иньших. Коли появить ся, іде Герре до него і нипає довкола него). Не може бути... Чи се не Отто Герре? Наш magister bibendi?

Отто Герре (кланяєсь йому). Так, ваша всечесности! Сказати-б: те, що лишило ся ще з него.

Фальк (до себе). Великий Боже! (Шукає по своїх кишенях).

Отто Герре. А всеж, коли розглянути дїло при сьвічцї, — може найлїпша частина. Але часи були кепські, ваша всечесности!

Фальк. Так, виджу се, виджу. (Тихо). Приходьте до мене, коли з вами буде зовсїм круто! У мене нинї — їй Богу, роздав і ту дрібку, яку мав. Ось лише пів корони.

Отто Герре. Дякую, ваша всечесности! Сердечно дякую! Я то все говорив людям, що у вас серце ґенїяльне. (Відходить).

Полева миш (що скрила ся була подальше в горі за хатою, вилазить в хвилї, коли Герре хоче йти в гору). Але — але?

Отто Герре. Ти дав менї прецї лиш пів корони! (Відходить у гору).

Фальк (до Ганса Браа). Вірте менї, сей чоловік у тверезім станї несьміливий і боязкий. Як би так менї було повело ся, то хто знає, чи й я не був би розпив ся.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ганс Браа. Так, ми се знаємо, ми се часто виділи.

Фальк. Він похожий на єрихонську рожу. Висушена вітром вона все буденно сива, але вложи її в воду, вона розіветь ся і всьміхаєть ся по недільному. Так, мої любі, я бачив вас там у горі, промовляючи над гробами, і в мене було щось на серці, що радше дасть ся сказати тут у низу. (Виступає на сходи. Вони товплять ся кругом него). Те, чим я там у горі зачав і чим також закінчив, були слова: Не осудіть! Нехай судить лиш Той, що знає нас усіх. Спокій, спокій її скорбному серцю! Спокій її імени посеред нас! Найгірше при такій справі, як сей страйк, се те, що він доводить так многих до розпуки. Каже дехто, що се лиш слабі. А я скажу, що се найделікатнійші, ті, що чують найтяжшу одвічальність і тому нераз найліпші. Бо-ж загалом найліпші терплять найбільше, беруть найбільші жертви на себе і мусять за все покутувати. (Між робітниками знаки признаня і згоди). Я не хочу ні на кого звалювати вину. Але-ж дехто з вас сам уже переконав ся, як то прикро, коли діти приходять і благають: „Хліба, мамо, дай же мені хліба!“ (Неспокій).

Фальк (тихо). Я складаю на се що дня свою лепту.

Голос з купи (тихо). Так, у тебе добре серце!

Многі голоси (так само). Так, ти добрий!

Фальк. Інакше не міг би я сюди прийти і промовляти до вас. Мій погляд, моя рада така, що такий великий страйк, як сей — найбільший, який ми мали доси, — не повинен трівати довго. Несподівано богаті дари прибули нам; але тут за много людей треба нагодувати; вже тепер не один тут знає, що то голод. А таких буде чим раз більше. І ніщо не буває таке заразливе, як розпука; розважте се! Тоді надійде час, — а він може прийти борше, ніж би хто з вас думав! — і ніхто не буде міг довше опанувати сили, які тут нагромаджують ся. Бачу признаки, чую грізні окрики, що говорять про вбійства і насильства.

Сліпий Андерс. Так, убійства і насильства!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Фальк. Що мовиш, дідусю?

Ганс Браа. Андерс говорить усе лиш про одну річ.

Фальк. Ну, то нехай скаже.

Сліпий Андерс. Се я про неї — бідненьку! — —

Фальк. Знаю, знаю. Ми-ж ішли разом.

Сліпий Андерс. Ні. Я про Тею, ви сего не знаєте; у мене була молодша дочка. Вона пішла до міста, до вельможного дому. І там занапастили її.

Фальк. Так, так. Пригадую собі. Але не про се тепер річ, Андерсе.

Сліпий Андерс. Але-ж ви сказали „вбійства й насильства". А се було насильство. І вона так стидала ся, що з того вийшло й убійство. Боже, ратуй нас і помилуй нас!

Фальк. Ми знаємо се, любий Андерсе. (Мовчить хвилю). Але вернімо до своєї справи! Розпука — небезпечний товариш, і вона вже появила ся між вами. Мусите держати ся так, щоб не бути одвічальними за більше, ніж самі хочете.

Ганс Браа. Ті там у горі в великім місті одвічальні за все!

Фальк. Минувшина, Гансе Браа, більше винна, ніж теперішність. А винуваті в теперішности звичайно находять ся по обох сторонах.

Ганс Браа. Ні, ті там у горі самі всьому винні.

Фальк. Не всі!

Многі. Так, так, усі!

Фальк. Сьмієте звільняти себе від усякої вини?

Всі. Так, так!

Фальк. Тепер ви огірчені, бо вам зле. Не хочу більше говорити про се. Та коли хочете злагоди, то мусите старати ся не вважати иньших самими розбійниками.

Ганс Браа. А коли вони справді розбійники?

Многі. А вони розбійники, їй Богу, розбійники!

Фальк. Може з тих розбійників на хресті? Навіть розбійники можуть навернути ся.

Пер Стуа. Справдішні хижі звірі!

Фальк. Ну, се в кождім разї гірше. Маю вам щось сказати: лишіть богачам той упір і погрози! У них

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:47 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

у руках сила, вони привикли бути брутальними і доводити все до цїли насильством. Не будьте такі дурні, щоби се наслїдувати! Убожество має деякі радощі, яких нїколи не може осягнути богатство. Не марнуйте їх. Убожество має також свої солодощі — —

Ганс Браа. А ви коштували їх, пане пасторе?

Фальк. Я знаю богатих, так як і бідних! І бідні мають много більше, нїж богачі —

Ганс Ользен. Так, лахів і вошей!

Фальк. Ось що ти думаєш? (Сьміх). Скажу тобі, чого бідні, по моїй думцї, мають більше, нїж богачі. Вони часто вдовольняють ся малим; вони такі добродушні між собою, такі невимовно жертволюбні. А потім вони більше терпеливі, вирозумілі — —

Грубий мужеський голос (геть із гори на лїво). Сю проповідь говори богачам!

Всї (оглядають ся на гору).

Фальк. Я так і роблю. Я не говорю до вподоби анї бідним, анї богачам.

Грубий голос. Так, але нам не хочеть ся слухати сего попівського базїканя.

Жіночий голос (той, що вперед, високо на горі з правої руки). Ти-б радше слухав, ти каланнику там по заду! Бо ти найгірший дїдько в цїлім Пеклї.

Грубий голос. Ге, стули рот, ти гниле стерво!

Фальк. І чиж можете ви опанувати ті сили, як прийде скрута? Се так само неможливо, як розказати онтам морю! А тепер хочу вам сказати, що й між вами є неодин, (бо вони були в мене!), що радо знов став би до роботи.

Пер Стуа. Ану, нехай спробують!

Многі (один по однім). Невже се правда!

Фальк. Правда!

Майже всї. Ану, нехай спробують! (Настає шумний заколот). Безголовє їх! Котрі то такі? Назвіть їх! (Вкінцї майже одноголосно). Назвіть їх!

Фальк (махнув енерґічно рукою і настає спокій). Тепер приходить вам у голову насильство! Як би ви знали їх, то кинулись би на них! А потім уже недалеко до вбійства!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

(Велика тиша). Тоді многі з вас зробились би нещасливими на ціле житє. А діти, а бідні жінки — — —

Сліпий Андерс. Так, се правда.

Ганс Браа. На тих там у горі спаде одвічальність!

Фальк. Е, коби то ви довели їх до того, щоб вони пізнали се, то —

Пер Стуа. Вони мусять пізнати се!

Аспелюнд. Настане день, що вони пізнають.

Фальк. На се годі вам чекати! Ви мусите їх брати такими, якими вони є, — людий тай обставини. Вода не біжить борше, як її спад. Моїм очам здаєть ся, що Господь вимагає, аби ви навчили ся терпеливости; потім прийде його час. Часто, коли ми того найменше очікуємо —

Грубий голос (з гори на ліво). А не заціпить тобі там, до чорта!

Фальк. Кличучи чорта не зайдете далеко, мої любчики! Вам би звернути ся радше до Того, що дає терпеливо свойому сонцю сьвітити над добрими і злими — —

Жіночий голос (з гори на ліво). Надходить Братт!

Многі. Надходить?

Ганс Браа. Так, він прирік, що прийде нині.

Один (що метнув ся в глуб сцени). Так, ось він іде!

Всї (обертають ся. Настає неспокій. Дехто подаєть ся в гору, за ними йдуть многі иньші, необавки всї, крім трьох старих жінок).

Фальк. Щож, а ви не хочете також іти?

Одна з жінок (стидливо). Ні, ти такий добрий!

Фальк. Три! — То мало! Але за те вони справедливі! (Сходить зі сходів).

Ганс Браа (в горі на дорозї). Гура! Най жиє Братт! (Голосні окрики).

Братт (показуєть ся на право, махає рукою, щоб утихли, але се нїщо не помагає. Наближаєть ся до сходів серед невпинних повитань і вступає на сходи. Тишина). Там у горі стоячи чув я, що мій попередник тут на сїм місцї закінчив свою бесїду тими словами, що Пан Біг дає свому сонцю сьвітити терпеливо на добрих і на злих. Я хочу свою бесїду розпочати тим, що сонце тут у долинї не сьвітить нїколи. (Голосний сьміх і повторю-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ванє слів). Я дійсно подибав людей, які не знають, що ми тут у долині живемо на дні глибокої ріки. Та ріка ген онтам, заки вливала ся в море, мала водопад, і той водопад вгризав ся все глибше та глибше. Так повстала яскиня, в якій ми живемо. Так відкрили люде також богатство в горі по обох боках ріки. Тоді то відвернули воду і стали копати підземні ходи. І звідти повстало велике місто там у горі. В нагороду-ж за все, що робітники добули на соняшне сьвітло, зіпхнули їх самих у ту яскиню. Вони заробляли так богато для иньших, що ґрунти там у горі стали за дорогі для бідних людей. Вони мусіли вдоволяти ся ґрунтом і землею тут у долині, який могли дістати ні по чому. Але тут сонце не сьвітить ніколи! (Гамір у юрбі).

Ганс Браа. А-я, так то воно.

Фальк (відходячи). Будьте обережнійші, Братте!

Братт (глядить на Фалька. потім зачинає знов). Поволи дійшло до того, що всї ті, хто там у горі в великім місті потерпів руїну, або ті, хто там у горі жив понад свій стан, були зіпхнені сюди.

Ганс Браа. Людський сьмітник!

Братт. Так, „Пекло“, як се місце швидко прозвали уста люду. — — Темно тут і холодно. Мало хто працює тут з надією, а ніхто з радістю. Дітям тут не любо, вони рвуть ся геть на море, або в гору на ясний день. Їм хочеть ся сонця! Се тріває лиш малу хвилю, потім відхочуєть ся їм; вони доходять до зрозуміня, що хто раз стручений сюди, той рідко коли може викоріцмати ся звідси.

Більше людей. Так, се правда!

Братт. Тепер ми тут. Але ті там у горі, що до них належить розлога, соняшна рівнина, відповіли нам отсе, що нам зась до неї. А високо на версї гори, там, де була стара кріпость, де Гольґер побудував свій новий замок, — (неспокій) — там на замку мають нині вечір зібрати ся відпоручники фабрикантів цілого краю. Там хотять вони нарадити ся над тим, як би придусити нас, щоб ми не могли ніколи піти знов у гору.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Грубий голос (з лївого боку). Ну, нехай спробують!

Многі (без виїмки, з чим раз більшою лютістю). Нехай спробують!

Братт. Прошу вас ради милости Бога, дайте їм лиш спокійно там зійти ся. Той замок побудовано серед чим раз тяжшої нужди в краю. Неначе на збитки. Розуміє ся само собою, що вони збирають ся там і відповідають звідтам. Чую, що замок має бути ілюмінований нинї вечером.

Грубий голос. Нехай лише спробують!

Всї. Нехай лише спробують, нехай лише спробують! (Гармідер).

Братт. Чиж не розумієте, дорогі приятелї, що для нас нїщо не може бути користнїйше? Саме нинї, коли ми поховали Марену з її двома дїтьми на вічний спокій —

Слїпий Андерс. Гу! Марену!

Братт. Вони ілюмінують! (Неспокій обуренє). Але-ж не спиняйте їх в їх намірі! Тим приєднаємо собі богато приятелїв, яких ми не мали доси. І неодин буде бояти ся того Бога, якого так поругано. Нехай собі ілюмінують! Ті, що вам забрали сонце! (Ропіт). Ви-ж знаєте добре, що всякі зароди зарази множать ся найлїпше там, куди сонце не доходить нїколи? Сонце вбиває мікроби тїла і душі; сонце дає силу і хист, сонце, се товариство, сонце вщіпляє віру! Те знають богаті там у горі аж надто добре, знають се ще від своїх шкільних часів, а про те вперли вас сюди. Дали вам жити тут, де хробачє і зараза плодить ся, де дїти стають блїді, а думки чорні, де плїснїють одежі і душі. Попи і церкви — їх власність, молитви і набожні піснї — їх власність; і крихта добродійности також їх власність. Але Бога у них нема. (Метушня). Чи ждати, аж у них проявить ся Бог? Поколїнє за поколїнєм гине в нуждї і в гріхах, — що стало ся тут перед трьома днями? По кім дзвонили нинї дзвони? А ми питаємо ще, чи можна чекати? Робітницька домівка тут і там, — чи се запомога на біду тисячів? І хто поручить ся нам, що скоро буде лїпше? Їх молодїж? Слухайте, що відпо-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

відає та молодїж сама: „Ми хочемо погуляти!“ Їх книжки? Молодїж і книжки разом творять будуччину. Що кажуть книжки? Те самісїньке, що каже молодїж: „Бавте ся! Сьвітло і радощі житя, краски і втїха належать до мене!“ Так каже молодїж, так говорять її книжки. Їх правда! Те все належить до них! Ніяке право не заборонить забрати житє і сонце і сьвітло бідним людям. Ті, що мають сонце, ті постановили також право. Тепер лише в тім дїло, чи ми зуміємо так високо видрапати ся, щоб могли написати нове право. (Грімкі оклики). В тім лише сук, щоб одно поколїнє одним великим розмахом піднесло всї будучі поколїня на цїлюще соняшне сьвітло.

Всї гуртом. Так, так!

Братт. Але одно поколїнє все се звалювало з себе на иньші. Аж ми тепер узяли на себе жертву і страждання аж до смерти. Одна мусїла недавно впасти. Але чи знаєте, що вона не померла даром? Її розпука побудила сумлїнє. Ще нїколи не впливали так щедро підмоги для страйку, як учора та нинї! Многі подарували великі суми, — один сам дав нинї 2000 корон! (Велика втїха).

Слїпий Андерс (зворушений). Ох, Боже мій!

Братт. Чи будемо памятати про неї в її трівозї і муках? Так як про горе, якому мусимо зробити конець! Як про стогін змарнованих поколїнь! Як про розпучні благаня ратунку!

Всі гуртом. Так, так! (Зворушенє).

Братт. Вправляймо ся всї в жертві! Я вдоволяю ся тепер половиною того, чим жив звичайно. Нїхто не знає, як довто трівати-ме час проби. Я спонукав многих чинити те саме. Вони кажуть так як я, що в них також прокинуло ся немов почутє посьвяти. Так як тут стою тепер, маю руки повні огню і електричне миганє в голові. Моє чутє нїжнїйше, мої здібности висші, розпливають ся в моїй охотї до посьвяти. Вправляйте ся в голодованю! Коли опануєте себе самих, то опануєте иньших, що потребують проводу; таких тут досить; Не падайте духом! Кождий день прино-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:29 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сить нові підмоги зо всїх боків. Ще нїколи робітники не були так близько цїли! Нїколи не держали ся ми разом так кріпко, як тепер. Нїколи не мали ми такого певного виступу, такої міцної підпори! Ех, коби то судило ся поколїню, до якого ми належимо, — коби то нам судило ся піднести робітників сего краю на всї часи з тьми і плїснятини, з отсих нор та на соняшний бік житя! (Загальне зворушенє).

Братт (віднимаючи вкінцї руку від лиця, тихо). Ідїть на гору до страйкового бюра; виплата вже зладжена. (Веселий неспокій). А як дістанете датки, то виберіть делеґатів, що мають говорити нинї з паном Гольґером. Знаєте прецї, що він має нинї дати відповідь. (Загальна радість; многі приступають до Братта і стискають йому руку в часї, як він сходить. Потім рушають усї в живій розмові до міста. Коли й Братт нарештї хоче віддалити ся, надходить Ілаш із одної хати по правій руцї).

Ілаш. Братте!

Братт. Ілашу! (Біжить йому на зустріч і веде його наперед). Прецї раз! Деж ти бував? Саме як ми потребували тебе найбільше, ти пропав менї десь.

Ілаш. І я таки робив свою роботу.

Братт. Ти гадаєш, що я сумнїваю ся?

Ілаш (з усьмішкою). Зрештою ти бачив мене.

Братт. Не знаючи про те?

Ілаш. Так. Але, — чого-ж ти хотїв від мене?

Братт. Передовсїм бояв ся я, що за богато з тих грошей, які вплинули до нас, походить від тебе. Я хотїв остерегти тебе, Ілашу.

Ілаш. Дякую! Знаєш, хто був останнїй, з ким говорила Марена Гауґ?

Братт. Ти?

Ілаш. Так, — я!

Братт. Щож вона казала? Правда, вона зробила се в розпуцї?...

Ілаш. Вона сказала: хтось мусить умерти. Скорше не звернуть уваги на нас.

Братт. Се вона говорила?! — — Отже вповнї сьвідома мученниця? Ти віриш сему?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ілаш. Вірю.

Братт. Але не один мученник бував божевільний.

Ілаш. Певно.

Братт. А горівка? Вона упила ся при кінці, то всї кажуть.

Ілаш. Щоб набрати відваги! Се на мою думку ще один доказ більше.

Братт. Чому не просила більшої помочи? Була би дістала її.

Ілаш. Тай я подавав їй поміч.

Братт. Ну?

Ілаш. „Я забираю лише иньшим хлїб від рота“, відповіла вона.

Братт. Дійсно! Так, було щось незвичайне в тій жінцї. Се велич!... Богато величі знаходить ся тут у низу між сими бідолахами. Отже вона посьвятила себе?

Ілаш. В тім нема нїякого сумнїву.

Братт. Виджу, що ся річ зробила глибоке вражінє на тебе. (Ілаш потакує). Ти так подав ся. Ти повинен піти до своєї сестри. Бачив ти її недавно?

Ілаш. Вже від кількох днїв нї. Пригадуєш собі тих двоє молодих людей, що прийшли були до неї, — Зоммерових дїтей?

Братт. Чому нї! Як-же можна забути їх?

Ілаш. Їх уже нема у неї.

Братт. Щож би се значило? Прецї твоя сестра дістала їх?

Ілаш. Нї, тепер вуйко забрав їх до себе.

Братт. Гольґер? Але остання воля Зоммера була прецї, щоб твоя сестра виховувала їх.

Ілаш. Се не помогло. Тепер забрав їх вуйко до себе. Родичі померли, каже він, і я заступаю тепер родичів. Вони мають бути моїми наслїдниками, мають виховувати ся, як я захочу.

Братт. Як він захоче —! Може також на робітницьких дерунів?

Ілаш. Розумієть ся. Ті люди забирають нам навіть будущину. Се переслїдує мене день і ніч. Більше ніж справа з Мареною. Се о много гірше. Подумай лише, вони забирають нам також будущину!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Братт (глядить сильно на него). Такі чутя переміняють ся в діла, Ілашу!

Ілаш (зустрічає його погляд). Не сумнївай ся! — —

Братт (бере його по під руку). Чи тямиш, як ти і твоя сестра приходили сюди до мене?

Ілаш. Як дивно —!

Братт. Що дивно?

Ілаш. Що ти се говориш! Бо я думав цілий день про се!

Братт. Ви прийшли такі розрадувані; ви одержали спадок по тітці з Америки. Стали богаті.

Ілаш. І ми прийшли, щоби почути, що нам робити.

Братт. Я показав вам, що я робив! Твоя сестра не хотіла пристати до сего; се незнайоме поле, казала вона. І потім закупила вона ґрунт там у горі й побудувала шпиталь. А ти —

Ілаш. (кладе свою руку на його). Я волів лишити ся при тобі.

Братт. Ти був щасливий у той день, коли купив оту малу, вбогу хатчину! (Показує на право, звідки прийшов Ілаш).

Ілаш. І я не жалував сего анї одного дня. Для мене се одиноке житє, яким варто жити.

Братт. (поважно). Але якже се могло бути, Ілашу, що щось стануло між мною і тобою?

Ілаш. Що мовиш?

Братт. Чую се із звука твого голосу. Я побачив се, заким ти ще слово промовив... хтось забрав менї тебе!

Ілаш. (випручаєть ся). Сего не може нїхто! Нїхто кромі смерти.

Братт. А всеж таки щось стало ся?

Ілаш. Так, стало ся.

Братт. (трівожно). І щож таке?

Ілаш. (по короткім намислї). Ти розпитуєш так богато. Чи можу я одно запитати тебе?

Братт. А се що таке, дорогий Ілашу?

Ілаш (з особлившим натиском). Ми віримо прецї оба, що Бог — се щось таке, що в нас самих мусить вибити ся на верх.

Братт. Розуміє ся.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ілаш. Що він — вічний лад сьвіта і що се для людського житя значить: в справедливости, в чим раз більшій справедливости.

Братт. І в доброті.

Ілаш. Але чиж він не присутний і в війні? Чи сторонить від неї?

Братт. Се ти хотів спитати?

Ілаш. Так.

Братт (глянувши на него). Ріжна буває війна.

Ілаш. Я особливо про ту, в якій жертвуєш себе самого, щоб знищити тих, що хотять зла.

Братт. Чи та війна дасть ся погодити з ладом справедливости?

Ілаш. Так.

Мущина в бронзовім одязї (підкравши ся тихцем, так що нїхто не спостеріг його, втикає своє лице в тій хвилї між Ілаша і Братта й глядить уперто на останнього).

Братт. Тьфу, нї! Щож се таке? — Чого він усе так закрадаєть ся?

Мущина в бронзовім одязї (присїдає на почіпки, складає руки на колїнах і регоче ся). Га, га, га, га, га! (Підскакує і на знак Ілаша щезає).

Братт. Чиж не можна нїколи говорити з тобою, щоби він не приходив між нас?

Ілаш. Щож менї робити? Він прилучив ся до мене. Се його одиноке щастє на сїм сьвітї. Чи маю його прогнати?

Братт. Нї, сего не бажав би я нїколи. Але не міг би ти відзвичаїти його від того, щоб не втиркав ся всякий раз, коли хто говорить з тобою? Сеж зовсїм погано!

Ілаш. Йому се видає ся забавним. Чому-ж би не мав робити сего? Його житє зрештою таке тяжке. Я саме нинї вперве мусїв приречи йому, що разом будемо жити і вмирати.

Братт. А се що має значити?

Ілаш. Так, він має часом такі дивно ясні хвилї. І тодї мусїв я приречи йому се.

Братт. Ти занадто добрий, Ілашу.

Ілаш. Нї, я не занадто добрий, але люди занадто нещасливі! Він також. Се один із тих, яких Гольґер ви-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кинув із роботи за те, що голосував на нашу лїсту. Сего було за богато для него; він зломав ся і скотив ся сюди.

Братт. Знаю се.

Ілаш. От так, і від тодї ходить за мною, куди лише поверну ся. Сїдав перед моєю хатою, як пес. То я і впустив його.

Братт. Але коли ти таким чином будеш опікувати ся всїми, то ослабиш свою силу там, де вона найпо —

Ілаш. Даруй, що перебю тобі! Я нинї такий неспокійний. Я не прийшов тут даром стояти і прислухувати ся тобі. У мене так мало часу. Я приходжу властиво лише, щоби побачити тебе! Мене щось так і гнало видїти ся з тобою!

Братт. Але те, про що ми балакали, Ілашу?

Ілаш. Не говорім про се більше!

Братт. Не говорити про се більше?!

Ілаш. Пізнїйше зрозумієш се лїпше. Я не видержу глядячи на стілько неправди! Я сего не видержу слухаючи, що тамті мають побідити!

Братт. Тамті мають побідити?! Чи аж до того дійшло, що ти можеш вірити сему хоч на хвилю?

Ілаш. Так, аж до того дійшло. (Бере його за голову обома руками). Тебе люблю я! За все те, чим був ти для мене. Від першого дня, коли ти приняв мене тут, аж до твого теперішнього переляку.

Братт. Так, Ілашу, —

Ілаш. Мовчи тепер. Люблю тебе. За те, що маєш незломну відвагу вірити, і бути таким як віриш! За те, що робиш дїло, від якого дрожить увесь край. Ти кличеш нас до глубини душ: відваги! відваги! Для молодїжи значить се: ідїть далї, далї!

Братт. (наляканий). Але далї, Ілашу, сеж значило би тепер —!

Ілаш. Не говори нїчого! І я також не хочу казати нїчого! (Обнимає його, пригортає до себе, пускає, ловить його знов за голову, цїлує його два рази, потім випускає й біжить у гору туди, звідки прийшов).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Братт. Але-ж Ілашу? — Не маєш права відходити, не сказавши, що се таке! Йти далї? — Тепер? Страшенно! (Біжить за ним). Не бути сему нїколи! (Кличе його по імени що сили). Ілашу! (Завіса спадає). Ілашу! Ілашу, гей!

II. Депутация.

Висока бібліотечна комната, артистично прибрана. Цїлий фон закриває занавіса. На лїво остролукове вікно, що сягає від долівки аж до стелї. По обох боках вікна полиці на книжки, також аж до стелї. На право, саме напротив вікна, остролукові двері. По обох боках дверей також полиці. На лїво з переду стіл, на нїм лежать будівничі нариси. За столом Гольґер, обік него стоїть молодий інжинер Гальден. Оба заняті розмовою, яку перериває стукане до дверей. Гальден поспішно йде до дверей; Гольґер устав також.

Браа (за дверима). Чи Гольґер тут?

Гольґер (сїдає знов). Тут.

Гальден. Депутация робітників.

Гольґер. Чую се — — —

Гальден. Чи можуть увійти?

Гольґер. Нехай війдуть. (Входять Ганс Браа, Аспелюнд, старий Андрес Гоель, Генрік Сем, Ганс Ользен і Пер Стуа).

Гольґер (сидячи). Хто се той слїпий чоловік?

Браа. Се Андерс Гоель, батько —

Гольґер. Чи він працює в котрій фабрицї тут у містї?

Браа. Нї, але його дїти.

Гольґер. Я говорю лише з робітниками якої небудь фабрики.

Браа. Се батько Марени, що її поховали нинї, — її й її двоє дїтей. Тож ми думали, що се властиво зовсїм природно, щоб і він прийшов з нами і за —

Гольґер. Дуже можливо. — Виведіть його геть! (Нїхто не рухає ся. Нїхто не відповідає).

Андрес Гоель. Мене вивести?

Браа. Він так каже.

Андрес Гоель (тихо). Чи може хто лїпше знає біду там у долинї, нїж я?

Браа. Але він сего не хоче, чуєш прецї.

Андерс Гоель. Він того не хоче? Він знає добре, що я втратив не одну Марену...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Гольґер. Виведіть сего чоловіка, щоб ми могли зачати. Чи то зараз буде?

Гальден. Ходи, Андерсе, я тобі поможу.

Андерс Гоель. Хто ти? Твій голос такий якийсь знайомий мені.

Гальден. Сюди, Андерсе.

Андерс Гоель. Ні, не хочу вийти! Вони вибрали мене!

Дехто (рівночасно). Мусиш вийти!

Браа. Інакше не зможемо нічого з'орудувати, розумієш!

Андерс Гоель. Не можете нічого з'орудувати? Га, коли так, — але я хочу вперед сказати кілька слів.

Гальден. Ах ні! Андерсе!

Дехто. Ні, ні!

Андерс Гоель. Так думаєте? — Е, я таки хочу се сказати, — що як би вона тут стояла, моя наймолодша дочка, бідна Тея, вона, що —

Гольґер (зриває ся). Забирайте ся всї! Ось як!

Аспелюнд. Адже чуєш! Се тобі крайнє слово. І ми мусимо за тебе покутувати. (Гольґер сїдає знов).

Андерс Гоель. В такім разї ми поквітовані. Бо за те, що ви зробили, я мусїв покутувати.

Гальден. Ні, май розум, Андерсе! Ходи зі мною!

Андерс Гоель. А ти хто такий?

Браа. Се Гальден, знаєш преці!

Андерс Гоель. А, так! Се Гальден? Се має бути лепський чоловік. — Так, так! З Гальденом піду!

Гальден. Ось і гарно! Дістанеш дещо дрібку перекусити.

Андерс Гоель. Чи ми тут не в того Гольґера?

Гальден. Так!

Андерс Гоель. Я за ті два остатні дни з'їв дійсно лише окрайчик, — але заки я з'їв би в того Гольґера шматок хліба, або випив одну краплину, яка належить до него, — то радше зробив би так — (зворушений) як зробили мої доньки.

Гальден. Дам тобі свого.

Андерс Гоель. Так? — А, коли так, то — —

Гальден. То підемо?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Андерс Гоель. То підемо. (Поступив один крок і обертаєть ся). Але одно таки мушу ще сказати Гольґерови. Він сидить тут, правда?

Дехто з депутациї. Ні, йди тепер, Андерсе!

Андерс Гоель (заглушує всїх). Вони мали далеко більше почутя чести, ніж ти маєш — ти і твої товариші! — Тепер піду геть. Тепер я сказав своє. (Відходить поволи з Гальденом).

Гольґер. Чогож ви хотїли?

Браа. Нинї преці ми мали явити ся.

Гольґер. А, так! Я цїлком забув про се.

Браа. Ми шукали вас там в низу в містї, але там сказали нам, що ви тут. (Мовчанка).

Гольґер. Ви-ж знаєте, що я маю тепер повноміць від усїх властителїв фабрик. Чули?

Аспелюнд. А ми від усїх робітників. Значить, усе в порядку. (Мовчанка).

Гольґер. Чи приходите з яким внеском?

Браа. Так.

Аспелюнд. Маємо внесок.

Гольґер. А се який?

Браа. Щоб ми вибрали спільно роз'ємчих судиїв.

Гольґер (не відповідає).

Браа. Ми хотїли жадати також виданя закона в тій справі, щоб се було усталене законом, розумієте?

Гольґер (мовчить).

Браа. Ми робітники бачимо в тім немов будущину.

Гольґер. Але ми нї.

Аспелюнд. Нї. — Ви не хочете, щоби вам хто небудь вмішував ся в дїло — — —

Гольґер (не зважаючи на се). Чи маєте ще які предложеня? Як?

Браа. Ми уповноважені в разї, як би ви мали які проєкти —

Гольґер. Проєкти —? Нї.

Браа. Значить, усе має бути по давньому?

Гольґер. Нї, так не повинно бути!

Аспелюнд (тихо й трівожно). Причинило ся може ще що нове?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Гольґер. Ніяких проєктів. Ми в проєкти не бавимо ся. Чули?

Браа (зацікавлений). Добре, але чого-ж хочете?

Гольґер. Ставимо умови — — —

Браа (коли робітники глянули по собі, тихо й розважно). Не могли би ми може довідатись, що се за умови?

Гольґер. Ваш страйк не скінчив ся ще преці. І тому воно на ніщо не здало ся. (Видно, як робітники розмовляють між собою).

Браа. Ми згодили ся на те, що раді би почути їх.

Гольґер. Наші умови? Так, їх кілька.

Аспелюнд (цілком зміненим голосом). Он що, їх кілька? — Чи стоїть тут може що на перешкоді, що ми не можемо довідати ся про них? Адже ліпше зараз тепер, ніж пізнійше!

Гольґер. На перешкоді стоїть те, що лише ми, властителї фабрик тут у місті, згодили ся в тій справі. Однак ми бажаємо, щоби всї погодили ся в тім з нами. Всї властителї фабрик у цілім краю. Маємо відбути збори нинї вечір. Хочемо також засновати фаховий союз.

Браа. Се ми чули. — Але коли умови в сути річи преці дотикають лише нас, то по моїй думці ми можемо довідати ся про них.

Аспелюнд. І я також так гадаю.

Генрік Сем і Ганс Ользен. Тай я! Тай я!

Гольґер. Як хочете. Перша умова така, що жаден з фабричних робітників не сьміє бути членом Браттового краєвого товариства, анї ніякого иньшого звязку, якого ми не потвердимо. (Робітники взирають ся німо, не змінюючи виразу лиця). Друга умова та, що не сьмієте передплачувати анї Занґової часописи, анї ніякої иньшої, якої ми не затвердимо.

Ганс Ользен. Може й до церкви не сьміємо ходити?

Браа. (Ганс Ользен знаками втихомирює його). А щож дістанемо, коли згодимо ся на се?

Гольґер. Те, що мали доси. Розуміли? — Але хочу вам іще сказати, що сї умови, то ще не все.

Аспелюнд. Я гадаю, що коли-б я був на вашім місці, то спробував би иньшого способу, — зробити людий трохи щасливійшими.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Гольґер. Се не наша сила зробити вас щасливими.

Аспелюнд. А вже-ж ваша сила. Дайте нам участь у зарібку і будівляні місця тут у горі — — —

Гольґер. Люди, що сягають по добро иньших, не будуть ніколи щасливі.

Ганс Ользен. Але ті, що загарбують майно і працю иньших, ті собі цілком щасливі.

Гольґер (бє грімко рукою о стіл). Я загарбую майно і працю иньших? Що було би з вас, як би мене не було? Га? Хто то все тут витворив, — ви, чи я?

Ганс Ользен. Тут помагав дехто робити. І то від першого дня. Тепер помагають тисячі!

Гольґер. Помáгають? Так, мій каламар також помагає. І сила моторів і машини і телєґраф і кораблї і робітники, — вони всї разом помагають. Згадую про робітників на кінцї, бо саме як усе в найлїпшім ходї, то вони пробують збурити все. Такий дурний не є анї каламар, анї мотори, анї машини, анї телєґраф.

Аспелюнд. Ставите високу ставку. Позвольте вам се сказати.

Гольґер. Тут треба було поставити ще висшу. Тодї ґенїй і капітал були-б може здужали на якийсь час дiктувати житєві умови робітникам.

Ганс Ользен. О, певно, там у долинї в Пеклї! Так!

Браа (до Ганса Ользена). Ну, годї, сеж нї до чого не доведе, коли будемо так говорити.

Аспелюнд. Певно, що не доведе! Ще до гіршого доведе! — Йой, Боже, прийдіть лише раз до нас на долину і подивіть ся, що там дієть ся!

Гольґер. Так, а чого-ж страйкуєте? Ви нищите сим робом більше, ніж би було вистало вам на підмогу.

Браа. Але чому-ж ви не зробили що небудь, заки ми застрайкували?

Аспелюнд. Або зробіть тепер що небудь, бо потім годї буде!

Гольґер. Сего тілько не стає менї, класти свої гроші до вашої страйкової каси! Як? Нї, сим разом мусите ви понести всї наслїдки свого поступка. Бо тепер я диктую.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Браа (до своїх). Я гадаю, що можемо в тій хвилї піти собі. Тут не з'орудуємо нїчого.

Аспелюнд. Та так, слїпий Андерс, що сидить там на дворі, з'орудує таке самісїньке.

Гольґер. Я також тої думки, що ми не маємо собі сказати нїчого нового. Прийдїть знов, коли скінчите свою страйкову історию. Розуміли?

Браа. Отже сим разом хочете нас знищити? Ану, як би се показало ся неможливим?

Аспелюнд. Ми також маємо, так сказати-б, дещо чести. Так, як мовив Андерс.

Ганс Ользен. Що плетеш? Ми маємо честь? Нї, честь мають лиш вони самі. Ті, що зводять наших жінок і відсилають їх потім до Америки!

Гольґер. Хоча се не має нїчого спільного зо страйком і мене також нїчого не обходить, — се мусите собі затямити — А про те хочу вам відповісти. Се вже другий раз знїмаєте річ про сю тему. І в вашій часописи раз-у-раз про се товчеть ся... Кожда суспільна верства має свою честь; але по жінках можемо зміркувати найлїпше, скілько в нас чести. Яка наша честь, такі вони.

Аспелюрд. Так, може воно й правда.

Гольґер. А коли ваше жіноцтво таке, що можна брати його обома руками як неоперені пташата, — то яка-ж мусить бути ваша честь?

Пер Стуа (що до тепер не говорив нї слова). Нехай мене чорт пірве, коли я дам собі таке сказати! (Спираєть ся через стіл. Гольґер зриваєть ся з протилежного боку і звалює його на стіл, Браа і Аспелюнд кидають ся до них з обох боків).

Браа. Дайте спокій! (Рознимають їх).

Аспелюнд. Погодїть з тим! То ще прийде!

Гольґер. Геть менї забирайте ся!

Гальден (вбігає до покою). Що тут дїєть ся?

Аспелюнд. А от, посварили ся за честь.

Ганс Ользен (збурений). Ті великі панове мають так богато синів там у Америцї, до яких не хочуть

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

признавати ся. І жаден із них не прийде сюди й не навчить їх, що таке честь!

Гольґер (поладнав убір на собі і виступає). Відчиніть двері, Гальдене! Га?

Браа (приступає близько до Гольґера). Я мушу ще щось сказати вам. Хоч тепер!

Гольґер. Але иньші нехай ідуть зараз!

Ганс Ользен. О, Бог видить, що ми не маємо ніякої потреби лишати ся довше! (Відходить).

Пер Стуа. Ми ще прийдемо. Але тоді буде справа виглядати инакше!

Браа. Гей, годі вже, йдіть! (Пер Стуа відходить).

Аспелюнд (тихо, виходячи). Так, так! Ви ставите високу ставку! (Відходить).

Гольґер (остро до Браа). Чого вам треба?

Браа. Бачите самі, тут є люди, що не знесуть ярма. Добре було би запамятати собі се.

Гольґер. То памятай собі!

Браа. Тут може дійти до страшних подій і ми всі повинні просити Бога, щоб ласкаво заховав нас від того.

Гольґер. Я ні! Бо се було би найліпше, що могло би стати ся.

Браа. Щоби многі тисячі — ?

Гольґер. Чим більше, тим ліпше!

Браа. Тепер чув я се на власні уха!

Гольґер. Хиба-ж ви не пориваєте ся на нас з пястуками? — А тоді були би ви знов на сто літ завернені в відповідні границі. Тимчасом настане ще щось иньше.

Браа. Га, на таке я вже нічого більше не маю сказати. (Відходить).

Гольґер. (до Гальдена). Дивлюсь на сего парубіку і все приходить мені на думку, що в нім расова кров. — Так, те саме можна сказати і про Пера Стуа. Про всіх, що рвуть ся до чогось. Усі ті, що насьмілюють ся бунтувати ся, мають у собі расову кров.

(*Конець буде*).

Переклав М. Я.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 17:42 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Понад наші сили.

Драматичні картини Бернштерна Бернзона.

III. На замку.*)

Величезна заля. На ліво високе крісло посеред рухомих лавок, що з високими, богато різьбленими поручями розставлені з усіх трьох боків. Крім того в залї стоїть тут і там богато крісел без ладу. В задї сцени великі лукові вікна; під вікнами також лавки. З обох боків, але зовсїм у глубинї сцени, входові двері, держані в такім самім стилю, як і вікна. Повала гарно і богато різьблена, стїни прикрашені килимами, щитами, фляґами і обвішані сьвіжою зеленю. Гольґер сидить на високім кріслї, перед ним маленький столик. На лавках і кріслах сидять делеґати всїх фабрикантів цїлого краю. В обох дверях видно від часу до часу иньших, що держать ся по обох боках залї. Вони тиснуть ся до середини, коли дебата більш оживлюєть ся, а потім щезають знов. Слуги в одягах із кінця середнїх віків розносять осьвіжаючі напої в високих коновках і наливають до чаш і склянок.

Анкер (стоїть на невеличкім підвисшеню при столї, як раз напротив предсїдателя. Праворуч його ще один стіл, при якому сидять два секретарі). — Раз при великій нагодї було сказано: „Годї тобі прогнати чорта Велзевулом“. Отсе я в сїй справі зробив своєю доґмою. Ми не мусимо за зло платити злом. Таким робом ми не виплекаємо добра в народї. А коли не виплекаємо добра, то не будемо мати на чім оперти ся. Тодї перед нами нема будущини. (Сходить з місця. Глубока тиша).

---

*) Гл. кн. X, стор. 80—108.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Гольґер. Пан Мо має голос.

Мо (вступає на трибуну; дехто з тих, що держать ся осторінь, входять до залї). Маю честь іменем чотирнацятьох — кажу виразно чотирнацятьох — властителїв фабрик мойого рідного міста прилучити ся до проєкту пана Гольґера. Чинимо се з повним переконанєм. (Слухайте! Слухайте!) Завязують робітники фахове товариство против нас, завяжімо-ж і ми фахове товариство против них. (Слухайте! Слухайте!) Ми згоджуємо ся на цїлий внесок і на кождий його параґраф. Мене безмірно дивує промова пана Анкера. (Так, так!) Кождий властитель фабрики мусить же розуміти користь, яка йти-ме з того, коли всї фабрики разом мати-муть спільну дирекцию, до якої можуть удати ся в разї небезпеки. Всї повинні бачити користь, яка виплине для них із того, коли кожда суперечка з робітниками прийде перед таку дирекцию — найвисший суд і управа в одній особі. Що стратимо на свободї, те зиськаємо знов на обезпецї. Згоджуємо ся з цїлого серця! Нехай знають робітники, що коли збунтують ся, то мати-муть дїло з силою, яка не потребує оглядати ся нї на кого. Се їх утихомирить, а нам додасть найбільшої поваги. Скоро наклонимо фабрикантів сусїднього краю до утвореня подібного товариства, злучимо ся й з ними. Кінець-кінцїв повстане один фаховий звязок для всїх цивілїзованих країв. Гольґерів проєкт величнїй! І я (обертаючись до Анкера) зовсїм не бою ся наслїдків. Вислов пана Анкера: „Се буде виступ меншої части сьвіта против більшої“ кольосально баламутний. Зовсїм кольосально! Адже-ж на сьвітї є ще й иньші люде, крім фабрикантів і фабричних робітників. А для тих иньших — сеж не підлягає нїякому сумнївови — користнїйше буде злучити ся з нами, нїж із робітниками. (Слухайте, слухайте!) Ми і ті иньші разом творимо державу. Держава — наша. Так воно було, так і буде. З цїлого серця прилучаю ся до проєкту. (Слухайте, слухайте, слухайте! — Мо сходить із трибуни, йому плещуть браво, його стискають за руки).

Гольґер. Пан Іван Сверд має голос.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Один. Голосувати!

Кілька голосів. Так, так, голосувати!

Ще більше голосів. Голосувати! Голосувати!

Іван Сверд (входить на трибуну з великим портфелем, який кладе перед собою). Не потребуєте се давати так виразно до пізнаня, шановні панове! Я знаю, чим се пахне і яко хемік я привик до аналїзованя. (Сьміх). Коли не зважаючи на се я виступаю ось тут, то се лише для того, бо я прирік своїм товаришам, яких маю честь репрезентувати, що висловлю їх погляд.

Один. Який ви самі подиктували їм.

Другий. Диктатор!

Іван Сверд. Коли в мене є яка диктатура, то се хиба диктатура переконаня.

Мо. І ви хочете попробувати її й над нами?

Іван Сверд (весело). За вашим найяснїйшим дозволом: так, хочу. У мене, бачите, в руках є доказ, якому не може оперти ся жадна розумна голова.

Дехто. Ого!

Іван Сверд. Зараз почуєте. Наші фабрики розкинені, як знає шановне зібранє, по селах. Там робітникам признано майже все те, за що тут ведеть ся суперечка. (Йому перериваютъ).

Богато голосів. Е, по селах! Там иньші відносини.

Один (перекричує всїх). Дрібні відносини — і все нове!

Мо. Покажіть свої книги!

Іван Сверд (показує на портфель). Маю тут стверджені присягою замкненя рахункові з останнїх лїт. Дїла йдуть помаленьку, але все таки йдуть.

Деякі голоси. Ага, помаленьку!

Іван Сверд. Так, ми вдоволяємо ся маленькими зисками — і в тім лежить може й уся ріжниця між шановним панством і нами.

Деякі голоси. Овва!

Один. Сховай свою мудрість для себе!

Іван Сверд. Ще лиш одно можу пригадати. Всї ті робітники — члени Браттового краєвого товариства і одержують ґазетку Ілаша Занґа. Їй Богу, се так. І гори, під якими живемо, і водопади, при яких пра-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

цюємо, через те не стратили своєї сьвіжости і сили. Але що найгірше лихо: і ми, фабриканти, також належимо до Браттового краєвого товариства і пренуме — (Гучні крики).

Загальний крик. І ми се маємо слухати! А ти чого тут? Социяльдемократи! Анархісти! Забирай ся! Мовчи!

Іван Сверд. Здаєть ся, що тут нема так богато розумних голов, як я надіяв ся! (Сьміх змішаний з лютими криками).

Мо (перекричує всїх). Ви все були безсоромний!

Иньший (ще голоснїйше). Візьми тільки себе за голову! Се член сім'ї Півголовків.

Іван Сверд. Коли я член сім'ї Півголовків, то маю тут богато свояків. (Сьміх). Я дуже шаную свою сім'ю і надіюсь, що й вона гордить ся мною і позволить менї висловити коротеньку критику на проєкт пана Гольґера. Перше, що я хотів би сказати про него, се те, що таке фахове товариство всїх фабрикантів цїлого краю — чи навіть цїлого сьвіта — мислимо тільки тодї, коли всї фабриканти пристануть до него.

Мо. Сим ви не турбуйте ся.

Один. Уже ми їх присилуємо пристати.

Анкер. Тільки без силуваня!

Многі. Нї, власне присилуємо! (Гамір).

Іван Сверд. Пане президенте! (Гольґер сидить, не ворухнеть ся).

Анкер (кричить). А коли банки захочуть помагати їм?

Многі. Не посьміють! Пожалують сего!

Іван Сверд. А гуртівники?

Многі. Ну, ну, нехай лише попробують!

Іван Сверд. Значить, треба буде завязувати ще два фахові товариства: товариство для банків і товариство для гуртівників.

Мо. Банки ми збойкотуємо, а гуртівників викупимо.

Іван Сверд. Так ось куди підуть наші ґаранцийні фонди. А боротьба з цїлою лїберальною партиєю? Се-ж буде полїтична справа.

Мо. Вона й тепер уже полїтична.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Іван Сверд. Ні, се щось зовсім нове! Фахове товариство фабрикантів з примусом для членів, з примусом для робітників, з бойкотом против банків, з боротьбою против гуртівників, против транспортових паровиків і т. д. — щось зовсім нове!

Анкер. Се ніколи не може вдати ся.

Многі (розлючені). Мусить удати ся!

Іван Сверд (підхапує). Приймім так, що все те вдасть ся, піде чудово. Ви командуєте фабрикантами, робітниками, ринком; тим самим ви диктуєте свою волю адміністрациї, державі. Що з того вийде? Наслідком першого-ліпшого надужитя з боку високоповажаних — бо-ж така велика власть дуже легко плодить надужитя — вибухне повстанє, далеко завзятійше, ніж релїґійні війни наших предків. І чиж ми тодї далеко зайдемо? Зайдемо назад, до доби дикунів. Усе, чим працюємо, буде зруйноване, склади попалені, наставники повбивані. Деякі проби сего ми вже бачили, — бо се все ще доси — бійка аванпостів.

Анкер. Се правда!

Іван Сверд. І що се за війна? На кого спадають її наслідки? На обі сторони. На фабрикантів і на робітників. А вони могли би безмірно лекше дійти до того самого результату, коли-б зовсім спокійно сиділи дома і тілько взаїмно передали одні одним вість: о тій і тій годині позапалюємо все, що маємо і посїдаємо — і ми й ті иньші — і подбаємо, щоб пожежа обхопила цїле місто, де живемо, ослабила весь край, у якім живемо! (Мимовільні окрики).

Лю. Скажіть се лише робітникам!

Іван Сверд. Се треба сказати обом партиям, що вони стрімголов кидають ся в неможливе і неприродне! Се якийсь вроджений, сліпий наклін, — щось подібне до того, що в неприроднім шукає ве́личі й поезиї. Але я вам кажу, мої панове: прийде день, коли люде відкриють, що в природнім і можливім лежить далеко більше величі й поезиї, хоч і як мало її видно на перший погляд, ніж у всїх неприродностях цїлого сьвіта — починаючи від першого соняшного міту

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

аж до вчорашнього казаня на сю тему. Коли-б і в тій справі обі партиї держали ся простої дійсности, то що би відкрили? Що ворог, якого обі хочуть поборювати, сидить поза ними. Ми руйнуємо себе взаїмно, а він із того росте; тим безпечнійше він захапує нас обох у свої руки. Сей ворог — се капітал!

Високий тенор. Не говоріть про капітал!

Іван Сверд. Панцю шановний — а чому-ж то ради Бога я не маю говорити про него? Адже-ж усі ми знаємо, що в отсьому краю молодого промислу найбільша часть промисловців обертає позиченим капіталом і рада-б увільнити ся від него. А капітал —

Високий тенор. Не говоріть про капітал!

Іван Сверд (так само пискливо). А хиба-ж він сьвятий? (Сьміх).

Мо. Тай справді, і моя думка така! Ті безцільні нарікання на капітал —

Іван Сверд (підхапує). Нарікання на капітал?

Високий тенор. Не говоріть про капітал! (Ревучий сьміх).

Іван Сверд. Пане президенте! Чи не зволите зупинити ті оглушливі окрики?

Гольґер (не звертає на се уваги. Сьміх, дехто кричить браво).

Іван Сверд. Констатую, що тут нема свободи слова. Констатую, що анї президент, анї зібрані не допускають свободи слова. (Слухайте! Сьміх). Я вже наперед надіяв ся чогось подібного і для того взяв із собою стеноґрафа. (Гучні крики обурення),

Загал. Се не вільно! Тут наради тайні. Тут не допущено справоздань!

Іван Сверд. Коли нарушуєте свободу дебати, то ми відкличемо ся до публіки. (Кричить). Я приніс із собою також фоноґраф! (Сходить сьміючись із трибуни з портфелем під пахою).

Загальні крики. Мефістофель! Сего ми й ждали по вас! І вам говорити про свободу!

Гольґер (перекричує всїх). Пан Кетіль має голос! (Загальні брава і оплески).

Кетіль (що стояв зовсім із заду, мовить до Івана Сверда, що забирає ся виходити з залї в супровдї двох панів, із яких один несе скриньку). Ви йдете?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Іван Сверд (весело). Так.

Кетіль. Але я власне хотів відповісти вам.

Іван Сверд. Тут певно ще досить панів, яких се буде бавити. (Кланяєть ся і виходить. Деякі сьміють ся).

Кетіль (виходить на трибуну). Ми власне чули, як то страшно небезпечно нам чинити те саме, що робітники вчинили вже давно.

Богато голосів. Слухайте! Слухайте!

Кетіль. Що ми супротив робітників не сьміємо піднімати ніякої ініциятиви, се ми вже знали давно. Але що нам не вільно чинити й того, що вони вже вчинили, се для нас цілковита новина. (Веселість). Нам не лишаєть ся нічого більше, як покорити ся робітникам. Усе иньше — небезпечне. Значить: підвисшити їм плату — щоб мали за що більше пити. (Сьміх: Слухайте! Слухайте!) Не буду вас довго нудити й тим, що робітники повинні мати уділ у зисках, особливо що й зисків нема ніяких. (Велика веселість). Із сего випливає природно, що мусимо приняти їх до дирекциї. Тоді банки будуть дуже охочі давати нам кредит. (Веселість). Особливо тепер, коли конкуренция так сильно заострила ся, мусимо віддати з рук і зиски і дирекцию, а тоді певно все піде пречудово. (Веселість і гучні окрики). Бо щож значить маєток у руках одиниць без поневоленя иньших? Ні, в жадних руках най не буде маєтку, а бідність у всіх, отсе ідеал! (Ненастанний веселий крик). Свобода не може істнувати разом з грошевою силою. Бідність і свобода — ось ідеал! (Знов радісні крики). Пан Анкер, дуже богобоязний чоловік, говорив так проймаючо про огидність богацтва, се-б то про огидність тих, що самі богаті або пнуть ся бути богатими... Лінивство, марнотратство, роскіш, розпуста, жадоба панованя, грубе призирство супроти иньших, — отсе ті прогріхи, які загалом має виплоджувати богатство. Але за прогріхи робітників я також красненько дякую. Бо коли захочемо в думках знизити ся аж до їх рівня, то чей же побачимо й їх прогріхи? Брудноту, рівність, лизунство, пянство, крадіжі, бійки, часто навіть убійства. А тепер, коли анархізм звив

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:40 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

собі гнїздо серед них, навіть масове вбійство. Не можу сказати, щоб я був горячим прихильником тих прогріхів — анї наших, анї чужих. Але все таки факт фактом, що кожда з двох сторон має свої. То чому-ж витикати тілько ті, які плодить богатство? Чи може для того, що робітницькі прогріхи далеко гірші? (Сьміх і оплески). Чи може пан Анкер, той богобоязний муж, справдї думає, що всї ті прогріхи щезнуть, скоро тілько робітник одержить пай у зиску? Чи йому здаєть ся, що пайова робота значить те саме, що навернене від гріхів? Для них і для нас? (Голосні оплески). Така промова по моїй думцї — даруйте за се слово — по моїй думцї тупоумна. (Сьміх). Так як і вся моральна балаканина в хвилї, коли хочемо розпочати щось порядне, щось придатне. По моїй думцї власне мораль стає тут на заваді. (Голосний сьміх). Небезпека, про яку тут говорено так богато, лежить в тім, що ми кождого разу робимо ся такими страшенно моральними. (Крики: так, так, так! Голосні оплески). Се не допускає нам боронити того, що єсть, боронити держави, вітчини, такої, яка нам була передана і як наші дїти повинні її передати далї, — боронити так, щоб усї зрозуміли і затямили собі, що се щось таке, чого нїхто не сьміє нарушувати. А швидше не будемо мати спокою. (Серед голосних оваций сходить із трибуни. Многі повставали і розмовляють живо між собою).

Гольґер (коли втишило ся перше зворушенє). Тепер — пан Анкер ще раз просив голосу.

Один. Чи ще нам не досить того анкра?*)

Многі. Годї вже анкра!

Иньший. Сего анкра справдї вже нам досить! (Сьміх).

Третїй. Радше троха иньшого!

Четвертий. Нї, жадного більше! Голосувати!

Многі. Голосувати!

Анкер (вийшовши на трибуну). Ах нї, мусите ще покоштувати троха мойого анкра! (Сьміх). Вино, яким вас участовано перед хвилею, видалось менї над міру вода-

*) Анкер значить також рід пива.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вим — хоч шуміло сильно. Та звісно, сьогодні можна зробити шум із самої чистої води. (Ого! Дехто голосно розмовляючи виходить із залї). Новий час, новий порядок, що прийде, чи ми хочемо, чи нї, власне в тім полягає, що не повинно бути анї великих богацтв, анї великої бідности; адже єсть середина між обома, і власне вона настане. І чим близше ми будемо доходити до неї, тим більше щезати будуть і прогріхи, які виплоджують богацтво й бідність. Се повинні ми зрозуміти заздалегідь, тодї минули-б ми часті, страшенні конфлїкти. Один із панів передбесїдників сказав, що у нас мусить бути щось неладно, коли ми так рідко вміємо якесь дїло вести як слїд. Він мовив, що у нас є щось таке, що виходить понад наші сили. Еге, і я так думаю, без огляду на те, яка може бути сьому причина. Для мене ті дикі воєнні тягарі, ті страховинні державні буджети, те марнотратне житє приватних людей — усе се для мене поважні сьвідки; ми живемо житєм понад силу. Без сего анархізм був би зовсїм неможливий. Неодвічальність, несумлїнність, з якою богачі розтренькують мілїони, немов би в краю не було нїкого більше крім них самих і тих, що допомагають їм у їх забавах, — сеж так само грубий анархізм, бунт против законів божих і людських. Адже-ж сим дається ся й иньшим вказівку: „Роби й ти все, що хочеш!“

Кетіль (зриваєть ся з місця). Можу просити голосу? (Видно, як президент дає йому знак головою. Загальна радість).

Анкер. І лїтература богатих та молодих, так звана лїтература „інтелїґентів“, коли вона тим самим миром мазана, голосить сам тілько негальмований індивідуалїзм, руйнує, побуджує до зневажуваня законів і добрих обичаїв — і вона такий самісїнький анархізм, як перший-лїпший із тих, що вбивають динамітом.

Один. Пане президенте, але-ж ми відбігаємо від річи!

Многі. До річи! До річи!

Богато голосів. Голосувати! Голосувати!

Многі (приходять із бічних комнат і кричать). Голосувати! Голосувати!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Анкер. Нікому на всім сьвіті не вільно зі своєю власністю робити, що хоче.

Один. Розумієть ся, що нам вільно.

Анкер. Розумієть ся, що нам не вільно. Єсть же над нами писані й неписані закони. І я боюсь, що ви нарушуєте оба, особливо сей останній, коли почнете робити те, що в проєкті пана Гольґера подано яко умови для робітників.

Многі голоси (нараз у суміш). Ого! Ви нас не залякаєте! Ми не дамо залякати себе!

Анкер. По моїй думці ті умови для робітників скандальні. Се потоптанє писаних і неписаних законів. Я певний, тут знайдеть ся не один, хто так само думає, як і я. (Сходить із трибуни).

Гольґер. Думаю, що не завадить зробити пробу.

Загал. Так, так! (Всї з бічних комнат сходять ся).

Гольґер. Всї ті, що думають так як пан Анкер, зволять ласкаво зголосити ся. (Загальна тиша). Думаю: нехай заявлять се! (Тиша, потім сьміх, в кінці)

Один (несьмілим голосом). Я думаю так, як пан Анкер. (Голосний регіт).

Гольґер. Отже один одніський! (Гучна веселість, стукітня).

Анкер. Коли діло так стоїть, то прошу вибачати, що я так довго нудив зібраних. (Відходить, його однодумець за ним).

Один. Щасливої дороги!

Анкер (у дверех). Не сьмію бажати й вам того самого. (Відходить).

Гольґер. Зібранє домагало ся голосованя.

Загал. Так, так!

Гольґер. То зібранє не хоче перед тим вислухати ще пана Кетіля?

Всї. Хочемо, хочемо! (Плещуть у руки).

Гольґер. В такім разї ще один має голос перед паном Кетілем, а то пан Бльом.

Бльом (поважний, чорно одягнений, елеґантний пан устає з місця. Він доси не мішав ся до жадної демонстрациї. Видно було, як він кілька разів уставав просячи голосу, але Гольґер не звертав на него уваги; в кінці підчас останньої промови Анкера він таки допросив ся).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Гольґер. Надіюсь, що ви згоджуєте ся з проєктом.

Бльом. Так.

Гольґер. Пан Бльом має голос.

Бльом (входить на трибуну). Можу просити склянку води?

Гольґер (оглядаєть ся довкола, так само й иньші). А деж подів ся слуга?

Дехто (спішить до дверей по обох боках і визирає).

Мо. Ось один! (Киває. Слуга приходить).

Бльом. Я би просив склянку води. Як найзимнійшої. (Слуга відходить). Уже тепер наш край стратив міліони. Повтаряю: міліони. Вже тепер пропав цілорічний заробіток фабрик. І ще більше.

Один. І ще більше!

Бльом (кланяєть ся в той бік). І ще більше. От тим то легкий, щоб не сказати легкодушний тон, — легкодушний тон, яким ведуть ся отсї наради, вразив мене дуже прикро.

Один. Дуже прикро.

Бльом (кланяєть ся в той бік). Дуже прикро. Ми не перетріваємо сю крізу, що тепер розпочала ся — тепер розпочала ся, без пановання над самими собою і дисціпліни.

Один. І дисціпліни.

Бльом (кланяєть ся в той бік). І дисціпліни. (Сьміх). Коли у нас буде пановане над самими собою і дисціпліна, тодї і тілько тодї ми можемо надіяти ся, що по нашім боцї стане — по нашім боцї стане сила —

Слуга (входить з препишним збанком і такою-ж чашею на тацї, наливає воду і подає).

Бльом. Сила, найбільша між усїми, а іменно — (Бере чашу, підносить до уст і пє).

Один. Іменно?

Иньший. Біднота?

Третїй. Король?

Четвертий. Виборцї?

Пятий. Жіноцтво? (Сьміх).

Шестий Гроші? (Знов сьміх).

Бльом (віддає склянку). Іменно церков.

Деякі голоси. А, церков!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Бльом. Церков. Тілько через пановане над самими собою і через дисципліну ми перетягнемо церкву на свій бік.

Один. На свій бік.

Бльом (кланяєть ся). На свій бік.

Один (що сидить зовсім позаду). Коли церков не може держати в пострасї робітників, то на якого чорта вона нам здала ся?

Многі. Слухайте! Слухайте!

Третій. Тай справдї, по що вона тодї?

Бльом (не дає себе збити з пантелику). Церков не стає по сторонї робітників. Се ми бачимо — ми бачимо. Але церков не стає також по нашій сторонї, бо нам не стає карности і дисципліни, якої вимагаємо від робітників. І якою церков має помогти нам.

Один. Має помогти нам.

Бльом (кланяєть ся). Має помогти нам. Я згоджую ся з поставленим внеском. Але коли ми не прихилимо до себе церкву, то нам годї буде виконати свій плян.

Один. Виконати свій плян.

Бльом (кланяєть ся). Виконати свій плян. Се моя думка. (Сходить із трибуни).

Гольґер. Пан Кетіль має голос! (Загальні оплески. Всі збігають ся).

Кетіль (тимчасом входить на трибуну). Так отже нам не стає дисципліни! (Сьміх: слухайте, слухайте!) А церков бідненька стоїть і не знає, що діяти, і не може допомогти нам, бо нам не стає карности і дисципліни. (Сьміх: слухайте, слухайте!) Так се для того допомагала церков так щиро всім тим, хто мав у руках власть? Усї ті, що мали власть, мали також завсїгди пановане над собою і дисципліну! (Голосні оклики). Нехай ми тілько раз захопимо власть, то можемо бути певні, що церков буде за нами! (Радість). Так само з робітниками. Коли правительство в Парижі вистріляло їх 10.000, се-б то найгірших ворохобників, то довгі роки мала Франция чистий спокій. Такий упуст крови від часу до часу нїчого не шкодить. (Сьміх: слухайте, слухайте! Змішаний гомін). Там у Франциї вони швидко дождуть ся нового упусту. (Сьміх). У нас певно до

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сего не дійде. Але се залежить від нас. Візьмімо сьогодні власть у свої руки і покажім, що хочемо державне тіло заховати здоровим, навіть хоч би мало прийти до упусту крови. Тоді, думаю, дійдемо до ладу. Інакше ні. (Голосне: слухайте). Сказано тут уперед, що ми винні анархізмови иньших, що у нас є свій анархізм і що оба ті анархізми підкошують добробут краю. Еге! Але що то значить, коли якийсь богатий дурень, або ще більший дурень його синок (легкий сьміх) — що то значить, щó вони розтратять протягом кількох літ, в порівнаню з тим, щó такий страйк може зруйнувати протягом кількох тижнів, або, як се бувало вже в Анґлії, а особливо в Америці, протягом кількох днів? Коли страйкові руйнують сирі материяли, палять на міліони готових товарів, підкопують цілі галузи промислу, так що ринки цілого сьвіта відчувають те потрясенє! Але з тими зьвірями в людській подобі, з тими робітниками, що иноді видають ся такими сумирними, з ними маємо ми ділити ся цілою управою і зиском, що має бути нашою забезпекою? Супроти таких тварюк мали-б ми вагати ся захопити власть у свої руки і повернути її на добро цілости? (Голосні окрики). Я не тілько підпираю внесок пана Гольґера точка за точкою, але жадаю, щоб його приняти en bloc. (Сходить серед гучних окликів із трибуни. Всї крім Бльома встають).

Один. Приймаємо його аклямациєю.

Всї. Так, так! (Загальні оплески).

Мо. Най жиє пан Гольґер! Най жиє наш великий провідник! Гурра! (Всї зібрані повторяють сей окрик, в їх числї й Бльом, що тепер устав з місця).

Анкер (несподївано опиняєть ся зі своїм товаришем поміж обома дверми). Вибачайте, пане президенте, але ми не можемо вийти.

Гольґер. Не можете вийти?

Анкер. Усї двері позамикані.

Гольґер. Але-ж одвірний — що?

Анкер. Ми не могли знайти одвірного.

Гольґер. Як? Куди-ж подївали ся слуги?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Анкер. Ми ніде не бачили жадного слуги. (Неспокій).

Мо. Але-ж в тій хвилї був іще один тут.

Многі (біжуть до дверей і визирають).

Один. А ось він! (Киває. Слуга приходить).

Гольґер. Один із нанятих на нинїшнїй день. (До слуги). Виведи сих панів із замка! (Слуга поглядає на годинник, потім виходить із обома панами). І оглянь ся там за одвірним! — Панове можуть бути зовсїм спокійні. Я дав наказ позамикати все, щоб нїхто непрошений не війшов сюди. Замок обставлений поліциєю. Слуги певно зібрали ся на обід.

Многі (відітхнувши). А, так!

Гольґер. Ся перерва не позволила менї так безпосередно, як би був хотїв, подякувати за вчинену менї овацию. І за довірє, яке ви доказали менї приймаючи мій внесок. Сього довіря я рад оказатись гідним. Дякую вам також, що ви увільнили мене від тої безконечної дебати, в яку ми заплутались були так несподївано. (Сьміх). Всюди бавити ся в парлямент, се одна з хороб нашого часу. Всї ідеї через се сходять на баламутство, всї цїли погіршують ся. Те, що виходить з вибору мірнот, не може й поводитись інакше. (Слухайте, слухайте!) Прошу вас, панове, сїдайте! (Деякі сїдають, иньші стоять). Те, що власне тут ухвалено, я вважаю рішучим. Уважаю се великою подією. Се була мета мойого житя. (Слухайте!) Саме заким я мав честь розпочати отсе зібранє, мав я розмову з робітниками і мусїв знов чути, що не ми, тілько вони побудували фабрики; вони роблять те, чим живемо ми. Розумієть ся, і з державою те саме: вони здвигнули державу і піддержують її. Ми-ж живемо тілько тим, що наробили вони. Але-ж робота в роздріб нїде й нїколи не мала такої сили. Вона нїколи не зробила більше понад свою потребу. Вона все робила лише стілько, аби вижити. Тілько сконцентрована праця доконала більшого, клала собі мету, будувала для иньших. Сконцентрована праця, се були давнїйше особливо великі власники земель і великі ґільди; ті моцарі здвигнули держави. Вояки по части допомагали,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

по части спиняли. Так само духовні — по части допомагали, по части спиняли. Ми — наслідники шляхти і ґільд. В новійших часах ми репрезентуємо з'орґанізовану працю. Ми тепер фундатори великих маєтків. З нас виростають міста і краї; з нас жиють робітники. Від нас походить добробут, що свою надвишку віддає науці і штуці. (Бурливі, довготривкі окрики). Доки ми розпоряджаємо більшими і найбільшими маєтками, доти й усе те, що творить ся при їх помочи, індивідуальне, сьвіже, ріжнородне. Кождий робить по своїй уподобі, кождий знаходить своє. А подумайте, що замісь нас настає якась одиниця — громада або держава! Один замівник, один купець, отже один смак. Значить, і одна міра вартости. Сеж було-б істнісїньке пекло! Житє на землї рік поза рік було-б нудотою, як у неділю по полудні. (Сьміх). Люде помалу поробились би такими однаковими, що для нас майже не було би ріжниці — чи жити в однім муравлиську, чи в иньшім — хиба тілько з виємком їди, яку-б ми обнюхували тут і там. (Сьміх). Та певно й їда з часом зробилась би всюди однаковою, га? (Сьміх). Коли тамті кричать нам, що так має бути, як хоче більшість, а більшість, се вони, то відповіджмо їм: а хробачя ще більша більшість! (Слухайте, слухайте!) І коли така більшість тут дійде до керми — через вибори, чи иньшим робом — більшість без традиций панської сили, без високих змагань і естетичного почутя, без того столїтями випробуваного закона підпорядкованя в малих і в великих справах, то ми скажемо спокійно, але рішучо: гармати на фронт! (Всї зривають ся з місць і кричать браво, плещуть у долоні і тиснуть ся довкола него). А тепер, мої панове, розпічнеть ся бенкет! (Обертаєть ся і потискає рукою ґудзик. В тій хвилї чути один за одним три вистріли і рівночасно орхестра розпочинає грати веселий марш, скомпонований умисне для сеї нагоди). Позволю собі просити панів за мною до столу. (Йде до Кетіля і бере його попід руку. Иньші починають також уставлювати ся парами).

Анкер (разом зі своїм прихильником появляєть ся знов насеред залї між обома дверима). Не можемо вийти! (Всї зупиня-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ють ся) Тепер не можемо навіть зійти в низ. Ми були при обох виходах.

Гольґер. Було виважити двері!

Анкер. Ми пробували, але двері позасовувані зелізними дрюками. З надвору.

Гольґер (випускає руку свойого гостя). А се що таке? Де слуга?

Анкер. Щез нам кудись. (Неспокій поміж зібраними).

Мо. А ось він стоїть! (Показує).

Гольґер (остро). Ходи сюди!

Многі голоси. Що се таке? Що стало ся?

Гольґер (спокійно відсторонює їх). Тихо! (Бере слугу за рамя і веде наперед). Скажи мені, що се має значити?

Многі (тиснуть ся наперед, також до слуги). Еге, що се має значити?

Слуга. Пустіть мене! (Його пускають). Бажаєте знати, що се значить?

Усі. Так.

Слуга (входить на трибуну).

Всі. Він входить на трибуну!

Слуга. Бажаєте знати, що се значить?

Усі. Так.

Слуга. Ми замкнені.

Гольґер. Але одвірний, слуги — ?

Слуга. Забрали ся геть.

Гольґер. Добровільно, чи недобровільно?

Слуга. І сяк і так. Добровільні потягли недобровільних. І тепер тут нема нікого більше. (Тиша. Перестрах).

Усі. Але поліция? Поліция! Покличте поліцию! (Зразу деякі біжать до вікон, потім чим раз більше, відчиняють вікна, вихиляють ся).

Один. Поліциянтів не видно.

Многі. Ані однісінького. Нема ані духа поліциї.

Гольґер. Як то? Ми замкнені? (Йде до вікна).

Мо (на переді, перекричує всїх). Але-ж скажіть на милість! Ані слїду поліциї. Ані одного поліцияна не видно. (Деякі знов громадять ся довкола слуги).

Кетіль (до слуги). Чи ви й поліцию усунули?

Слуга. Так. Поліция держить кордон там геть у низу.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Гольґер. Чи се зроблено моїм іменем?

Слуга. Зроблено вашим іменем.

Усї (збиваючи ся в густу купу). Се чортівщина! Що нам почати? Ну, що нам тепер починати? Ми зраджені. Що стане ся тут із нами?

Мо (вискакує на крісло). Тихо всї ви! (До слуги). Що станеть ся тут із нами? (Нараз усї втихають. Тим виразнїйше чути веселий бенкетовий марш). Чи ся божевільна музика не може раз замовкнути? (Махає руками).

Многі голоси. Кажіть музицї бути тихо!

Всї. Кажіть музицї бути тихо!

Бльом (кричить крізь вікно). Музика нехай буде тихо! Гей там! (Загальна павза). Веселий марш лунає невпинно далї).

Мо (скаженїє). Чи нїяк не можна втишити сю музику?

Гольґер. Мусимо післати когось на дах. Вона там.

Кетіль. Уже пішли. (Знов усї тихо. Музика грає далї).

Мо. Грають собі далї. Любі приятелї, збігайте хто там на дах! (Три або чотири присутні вибігають).

Тенор (до Бльома, що знов вийшов наперед). А як погано вони грають!

Бльом. Нї, грають не погано — зовсїм не погано. Але страшенно. (Музика втихає).

Мо. Нарештї!

Дехто (віддихаючи свобіднїйше). Богу дякувати!

Мо (до слуги). А тепер може схочете відповісти нам: що се має значити? (Мертва тиша).

Слуга. Кличуть вас. (Глубока тиша. Нарештї:)

Мо (майже шептом). Хто?

Слуга. Марена Гауґ, яку ми поховали сьогоднї. Вона бажає, щоб ви всї йшли за нею. (Тиша).

Мо (все ще стоячи на кріслї). Що — що се має значити?

Слуга. Тодї, коли будовано сей замок, покладено електричний провід аж до склепіня мінеральної штольнї там у низу. Тепер сю штольню вичищено, а за останнї ночи її наповнено динамітом. (Глубока тиша).

Гольґер (що весь той час стояв недвижно). Хто зробив се все?

Слуга. Той сам, що клав проводи.

Гольґер. Чи він тут?

Слуга. Нї. Він має ще иньшу роботу.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 19:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Мо (кричить). Але хто-ж ти такий?

Слуга. Байдуже про се. Я не бажаю зробити ся безсмертним.

Мо. Киньмо ся на него! (Зіскакує з крісла).

Многі (кидають ся на слугу). Злочиннику! Скритовбійце!

Гольґер (спиняє їх). Ні, ні! Заждіть! Заждіть, кажу вам. (Коли троха втишили ся). Позвольте мені сказати пару слів отсему паничеви в чотири очи. (До слуги). Будьте ласкаві зійти і поговорити зо мною.

Слуга (поглядає на годинник). Але коротко. (Сходить із трибуни і наближаєть ся до Гольґера, оба виходять наперед. Гольґер киває найблизшим, аби відступили далї; ті відступають).

Гольґер. Якої ціни жадаєте, щоб випустити нас? Можете жадати дуже богато. Жадайте всякої забезпеки. Де вам виплатити гроші? Відси — зовсїм потаємно — специяльним паровиком — ще сьогоднї вечір. — Відповідайте!

Слуга (лишає його без відповіди і вступає на президияльне місце). Тепер я обнимаю команду. Під моїм проводом рушить наш поїзд. Тілько панове мусите добре тримати ся, бо трясти-ме сильно. (Переполох. Шепти).

Кетіль. Можу позволити собі одно питанє до пана коменданта?

Слуга (поглядає на годинник). Але спішіть ся!

Кетіль. Що — — на що властиво здасть ся се все?

Слуга. Отся подорож у повітрє?

Кетіль. Так. На що вона здасть ся?

Слуга. На сиґнал.

Многі (шепчуть з переляку). На сиґнал?

Кетіль. Здаєть ся, можу пророкувати вам, що сей сиґнал більше коштувати-ме вас, ніж нас.

Слуга. Ах, за сим одним підуть дальші. Многотою переважимо. Блискучі як сонце ви подасте сиґнал! Радуйтесь незаслуженою честю — скінчити сонцями!

Гольґер. Чи зараз має се стати ся?

Слуга. Зараз станеть ся. Шановні співсонця — бачність! (Хоче зійти і подати ся в глуб сцени).

Гольґер. Ні, ти не діждеш подати сиґнал! (В тій хвилї чути чотири вистріли з револьвера один за одним).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Слуга (при першім вистрілі відскочив у зад, потім ухопив ся за груди, потім за живіт. Потім підняв обі руки висше голови і крикнув:) Ах, то було добре! (Паде наперед. Гольґер поступив за ним і стоїть отсе так, що слуга валить ся йому під ноги).

Всї (збігають ся, щоб побачити вбитого; дехто вискакує на трибуну, иньші на президияльне місце, дехто на крісла, щоб заглянути через голови переднїх. Нараз коло самого вбитого показуєть ся:)

Чоловік у бронзовім убраню (з першого акту). Га, га, га, га, га, га! (Присїдає на почіпки, бєть ся долонею по колїнї і підскакує. Потім вибігає геть як стріла і щезає на право; Гольґер посилає йому на здогін два вистріли).

Мо (в страшній трівозї). Тут їх ще більше?

Всї. Тут їх ще більше! Тут їх ще більше! Що тепер буде! (Великий розрух).

Мо (що мимоволї біг у здогін, зупиняєть ся). Пст! Пст!

Дехто. Що там таке?

Мо. Пст! Пст! Менї здавало ся, немов хтось кличе нас із надвору! (Вихиляєть ся з вікна).

Многі (радісно). Є там хто, що би допоміг нам! (Біжать до вікон).

Мо. Тихо! Кажу вам! Се якась дама. Стоїть за замковим окопом. Слухайте! Бачите?

Один. Киває нам.

Мо. Тихо! (Глубока тиша).

Жіночий голос (здалека, з розпукою). Тїкайте! Замок підмінований!

Слуга. Рахеля!

Гольґер (що стоїть обік него, стиха). Він ще жиє?

Многі (кричать у розтворені вікна). Не можемо вийти!

Мо. Один най кричить! (Усї тихо, він кричить). Не можемо вийти! Пришлїть кого, щоб відчинив нам.

Многі. Пришлїть кого, щоб відчинив нам! (Иньші, що ще стояли в залї, тиснуть ся також до вікон і зазирають).

Мо. Пст! Тихо! (Всї тихо).

Жіночий голос. Нїхто не може війти. Зводжений міст піднято.

Слуга. Рахеля!

Гольґер (що все ще стоїть недвижно, нишком). Чи се її брат?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Всї (відходять від вікон, біжать наперед і кричать гуртом). Зводжений міст піднято. Замкнули нас і відтяли від сьвіта. Щож нам тут робити? Нема нїде линви, щоб нею спустити ся в низ і принести яку драбину?

Гольґер. Боюсь, що й драбини не найдете. Тут усе нове.

Мо. І по що у лисого дїдька ви завабили нас сюди?

Один. Сеж правдива вовча яма!

Многі. Ви не повинні були спрошувати нас сюди. Ви всему винні!

Деякі. Коли ми згинемо, то се ваша вина.

Мо. Ваша кольосальна пиха і ваша впертість сему винна.

Майже всї. Се страшенно! Ви повинні видобути нас відси. Від року вже ви знали, що тут небезпечно. Ми обезпечили ся на вас. Сповнїть тепер свій обовязок!

Гольґер (спокійно). Мої панове, прошу вас, попробуйте обдумати се дїло троха спокійнїйше! Подумайте, що вибух міни не може вирвати в повітрє цїлого замка. Подумайте, що й той, хто мав дати сиґнал, лежить осьде.

Слуга (при сих словах пробує підняти ся).

Один (скрикує). Він ще живий?

Всї. Він ще живий! (Знов товплять ся довкола него).

Слуга (з крайнїм зусилєм підводить голову).

Перший. Він хоче щось сказати. Пст!

Слуга. Я — я тут не сам. (Паде знов до долу).

Один (шепче). А деж иньші?

Многі (по тихо). Деж иньші? Де можна надїяти ся вибуху міни?

Дехто. Ось тут вона вибухне!

Иньші. Так, певно, що тут!

Многі. Так, тут! Певнїсїнько тут!

Мо (вибухає голосним реготом). І чому я швидше не впав на таку думку? Га, га, га, га, га! (Біжить до вікна і заким хто міг зупинити його, вискакує на двір).

Многі (біжать до вікна, а потім відскакують перелякані). Розбив ся на камінь! Страшенно! (Кричать се до иньших, що того не бачили. Чути ріжні окрики: „Страшенно! Що то буде з нами?“ Ще один хоче вискочити вікном, иньші борють ся з ним).

Гольґер (могутнїм голосом). Бережіть ся! Розпука заразлива!

Дехто. Так, так! Заразлива. Бережіть ся!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Гольґер. Старайте ся знести неминуче достойно. Раз умирати треба нам усім. А се, наша смерть, причинить ся для справи порядку в сьому краю більше, ніж би ми могли зробити в найдовшому житю. Люде, що беруть ся на такі способи, ніколи не загорнуть власти в свої руки. Подумайте про се! Для того вмираймо щасливо! Наша смерть додасть нашим співгорожанам того обуреня і тої відваги, що одні ще можуть уратувати людську суспільність. На здоровлє їй! (Всї зібрані повторюють сей окрик. В хвилї, коли всї втихли, чути за дверима на право поганий регіт).

Один. Га, се той! (Біжить у той бік, відки чути було сьміх).

Деякі. Се він! (Біжуть).

Многі. Се він! За ним! (Біжуть).

Усї. Се він! Ловіть його! Вбийте його! (Всї в диких підскоках вибігають на право. Бльом звільна за ними).

Кетіль (до Гольґера). Не знають уже, що роблять.

Гольґер (що дивив ся за ними). Еге, хотять утекти. Розумієть ся.

Анкер (мягко). Так, мої приятелї, тепер нам не лишаєть ся нїчого, як тілько поручити себе Божому милосердю.

Кетіль. Еге, голубчику, зробіть се! Я старий моряк. Я вже нераз зазирав смерти в очи.

Анкер (клякає лїворуч і затоплюєть ся у молитві).

Гольґер (ходить по залї; проходячи побачив слугу). Сей тепер небіжчик, не пікне вже. (Всї мовчать хвилю).

Кетіль. Значить, нема нїякого виходу, щоб видобути ся відси?

Гольґер (у задумі, не зупиняючись). Нїякісїнького.

Кетіль. Ну, я так і думав. Коли отсї камінцї почнуть рухати ся — — Га, сяду ось тут і не рушу ся з місця, нехай дієть ся, що хоче!

Анкер (обертаєть ся до него лицем). Покиньте свої гордощі, любий, любий друже! Ходїть і молїть ся за спасенє своєї душі!

Кетіль. Як би то я міг вірити, що се щось поможе! Душа є, яка є. Вона не змінить ся так нагло. — Коли там є такий, що готов приняти її, то його певно не наклониш тими кількома словами, які я ще тепер

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

можу сказати. (Голосний сьміх дасть ся чути над ними, а зараз потім галас і крик погоні — також у горі над залею).

Гольґер (зупиняєть ся і слухає. Наближаєть ся звільна до Кетіля). А отся труслива ровта —

Кетіль. Ну, вона не богато варта.

Гольґер. Ні, се я знав завсігди. Але доки можна було командувати ними — як?

Кетіль. На се вони були добрі, чудово здатні. Але скоро їх опанувала трівога —

Гольґер. То бігають, мов би хто гнав ся за ними з батогом. Се бачу тепер.

Кетіль. Не таких нам людей треба.

Гольґер (по хвилї). А я рад би був пожити ще троха!

Анкер (перериває молитву і поглядає на них). Ах, молїмо ся за своїх дїтей! Для них прийдуть лїпші часи. Молїм ся, щоб Бог потїшив їх, аби в їх часї не злословлено так богато, як у нашім! Ах, того просїмо в Бога! (Тепер чути голосний сьміх лїворуч, досить близько. Зараз потім також звідтам галас і рев нагінки, що наближаєть ся все близше, потім з права на лїво перебігає вся купа в диких підскоках, Бльом позаду них шкандибає звільна).

Гольґер (стає і глядить їм у слїд). Або одна голота, або друга.

Кетіль. Так, тут мусять прийти міцні люде!

Анкер. Спішіть ся помолити ся ще зо мною! Ах, молїть ся зо мною, щоб Бог допоміг добрим, щоб вони були сьвіточем для всїх тих, що терплять злиднї. Боже, ратуй рідну країну! Боже — (В тій хвилї чути глухий підземний гук і короткий вереск соток людей. Кетіля з його кріслом підкидає високо в гору і він щезає. Гольґер западаєть ся і його не видно. Хмара пилу закриває все. Анкер, здаєть ся, входить у стїну. В останній хвилї чути ще голос Анкера:) Боже, ратуй рідну країну! Боже, ратуй — !

Переклав Ів. Фр.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-17 18:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469466
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google